

II RIIGIKOGU

2. istungjärk.

Protokoll nr. 23 (3).

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. — 4. Komisjonide täiendawad walimised. 5. Linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja maakonnanõukogude wolituste aja kindlaksmääramise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 6. Awalikkude raamatukogude seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Asunikkude ehitusaastatel rendi ärajätmise seaduseelnõu — päewakorral. — 8. Õpetajate seminaride seadus — II lugemisel. — 9. Seaduseelnõu propaganda ja kihutuse wõimaldamiseks rahwahulkades landeswehri sõjakäigu hädaohu puhul — päewakorral.

II Riigikogu koosolek 5. oktoobril 1923 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 80 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse loosis: rahaminister **G. Westel**, haridusminister **A. Weiderman**, siseminister **K. Einbund**, wälisminister **F. Akel**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, põllutööminister **A. Kerem**, haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik**.

P ä e w a k o r d :

1. Linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja maakonnanõukogude wolituste aja kindlaksmääramise seadus — omawalitsuse komisjoni ettepanek.

2. Riigi sadamatehaste ümbermoodustamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Awalikkude raamatukogude seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

4. Asunikkude ehitusaastatel rendi ärajätmise seaduseelnõu — Riigikogu liigete **A. Kütti**, **O. Köster**'i ja **R. Penno** ettepanek.

5. Õpetajate seminaride seadus — II lugemisel.

6. Seaduseelnõu propaganda ja kihutuse wõimaldamiseks rahwahulkades landeswehri sõjakäigu hädaohu puhul — Riigikogu liigete **W. Kangur**'i, **A. Janson**'i, **J. Reesen**'i ja **J. Tomp**'i ettepanek.

Koosolek algab kell 5.20 min.

I. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma**: On ettepanek tehtud wõtta päewakorda esimese punktina komisjonide täiendawad walimised.

E. Weberman (rhws. w.): Teen ettepaneku tänasest päewakorrast välja jätta riigi sadamatehaste ümbermoodustamise seadus, sest on täiendawaid andmeid, mille selgitamiseks ja seisukoha wõtmiseks tuleks see seadus rahaasjanduse komisjoni tagasi anda. Kui austatud Riigikogu liikmed soowiwad, siis ma wõiksin need täiendawad andmed ette tuua.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. **Weberman**, palun ettepanek kirjalikult teha.

W. Kangur (töörp.): Teen ettepaneku wõtta tänase Riigikogu koosoleku päewakorra 6. punkt, nimelt seaduseelnõu propaganda ja kihutuse wõimaldamiseks rahwahulkades landeswehri sõjakäigu hädaohu puhul, 2. päewakorrapunktiks. Põhjendan seda sellega, et Saksamaal tagurluse laine kaswab päewpäewalt. Baieris fascistide ja tulewase kuninga **Ruprecht**i käsilased tahawad juba awalikult kuningriiki ja nendega kaasas ka Balti parunid. Meie kohus on juba aegsasti selle küsimuse juurde asuda, et Eesti rahwale selgeks teha, missugune hädaoht teda läänest waritseb. Teie peaks ka selle poolt olema, kui teie ei taha, et Eesti töörahwas peaks jällegi selle armu osaliseks saama, ja kui teie tahate wähegi ettenägijad olla ja mitte alles siis seda küsimust arutama ei taha hakata, kui teie juba, wõib olla, kusagil sealaudas sõnniku ja põhu all peate omale warjupaika otsima. Ma arwan, et keegi ei saa selle wastu olla, et tänast päewakorda minu ettepaneku kohaselt muuta.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanekud on järgmised: 1) wõtta 1. päewakorrapunktiks komisjonide täiendawad walimised; 2) jätta välja päewakorrast punkt 2. — riigi sadamatehaste ümbermoodustamise seadus ja 3) kuuës päewa-

korra-punkt võtta 2. päewakorra-punktiks.

Asun hääletamisele selles järjekorras, nagu ettepanekud on tehtud. Kes on selle poolt, et päewakorra esimeseks punktiks võtta komisjonide täiendawad walimised? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Kes on selle poolt, et päewakorrast välja jätta 2. päewakorra-punkt? (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Kes on selle poolt, et 6. päewakorra-punkt võtta 2. päewakorra-punktiks? (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. Sellega on päewakord kindlaks määratud.

Enne kui päewakorra juurde minna on sõna sekretääril teadaandmisteks.

2. Teadaandmine Sekretäär **T. komisjonidesse** **Kalbus:** Riigikogu antud seaduseelnõude kohta. juhatusel poolt on komisjonidesse antud järgmised seaduseelnõud:

1) Välisministeeriumi koosseisu muutmise seaduseelnõu — antud väliskomisjoni,

2) alewiseaduse muutmise seaduseelnõu — omawalitsuse komisjoni.

3. Teadaandmine Riigikogule on terwitustelegrammi kohta. terwitustelegrammi kohta. tulnud Walga poeglaste gümnaasiumi õpetajate, õpilaste ja lastewanemate poolt uude hoonesse asumise puhul.

4. Komisjonide Juhataja **K. täiendawad walimised.** **Wirma:** Tööerakonna Riigikogu rühm teatab kirjalikult, et rkl. Pool on maakommisjonist välja astunud ja paneb ette asemele walida rkl. Oja.

Siis on kirjalik ettepanek tehtud Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt koosseisu komisjonist lahkunud rkl. Ast'i, üldkomisjonist ja riigikaitse komisjonist lahkunud rkl. Rei asemele walida kõigisse neisse komisjonidesse rkl. Jõeäär.

Rkl. Jürgenstein teatab, et ta välis-

komisjonist tagasi astub ja teeb ettepaneku asemele walida rkl. Tõnisson'i.

Asun hääletamisele. Kes on selle poolt, et maakommisjoni rkl. Pool'i asemele walida rkl. Oja. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Oja maakommisjoni walitud.

Kes on selle poolt, et koosseisu komisjoni rkl. Ast'i asemele walida rkl. Jõeäär? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jõeäär koosseisu komisjoni walitud.

Kes on selle poolt, et üldkomisjoni rkl. Rei asemele walida rkl. Jõeäär? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jõeäär üldkomisjoni walitud.

Kes on selle poolt, et riigikaitse komisjoni rkl. Rei asemele walida rkl. Jõeäär. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jõeäär riigikaitse komisjoni walitud.

Kes on selle poolt, et väliskommisjoni rkl. Jürgenstein'i asemele walida rkl. Tõnisson. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Tõnisson väliskommisjoni walitud. Sellega on komisjonide täiendawad walimised läbi.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

5. Linna- ja alewi- Omawalit-
wolikogude ning suse komis-
walla- ja maakon- joni aruandja
nanõukogude woli- **O. Liigand:** Wäga
tuste aja kindlaks- austatud Riigikogu
määramise seadus liikmed mäletawad,
— I lugemisel. et linna- ja alewi-
wolikogude ning

walla- ja maakonnanõukogude wolituste aja kindlaksmääramise seadus Riigikogu liikme härra Jaakson'i ettepanekul ajuti selt seisma pandi, — see oli esimese istungjärgu ajal juunikuul, — senniks, kuni selgub, et meie omawalitsuse seadus enne eesolewaid omawalitsuse walimisi wastuwõtmist ei leia. Nüüd, kus Riigikogu uuesti kokku astunud on küll juba selge, et uutest omawalitsuse seadustest nii pea asja ei saa. Nad on Wabariigi Walitsuse poolt Riigikogust tagasi wõetud ja uuesti Wabariigi Walitsuses ümbertöötamisel. On küllalt selge, et omawalitsuse seadustest käesolewal aastal asja ei saa. Lige-
mal ajal on ka oodata riigi eelarwe esita-

mist Riigikogule ja selle läbiwaatamisele asutakse wist kõige pealt. Ei ole siis loota, et selsamal ajal ja käesolewa aasta lõpuks suudetakse omawalitsuse seadusi wastu wõtta. Waheajal aga, maksimate seaduste järele, lõpewad linna- ja alewi-wolikogude, maakondade ja wallanõukogude, samuti ka omawalitsuse täidesaatawate organide wolitused — 1. jaanuaril 1924.

Uued omawalitsuste walimised on juba walitsuse poolt wälja kuulutatud nowembri- ja detsembrikuul. Siis on ka tarwilik, et nüüd uute wolikogude ja nõukogude wolituste aeg kindlaks määratakse, sest maksimates walimisseadustes on nende wolituste lõputähtaeg 1. jaanuari 1924 a. peale kindlaks määratud, ilma et lähemalt ära tähendatud oleks, kuidas selles asjas edaspidi talitada. Wabariigi Walitsuse arwamise järele tuleks uued wolikogud ja nõukogud kolme aasta peale walida. Peaks omawalitsustesse puutuwad seadused warem tähendatud tähtaega Riigikogus wastu wõetama, siis on wõimalik igal ajal uusi walimisi ette wõtta, kui seda tarwilikuks peetakse. Samal arwamisel on omawalitsuse komisjon ja linnade ning maakondade liitude esitajad, kes omawalitsuse komisjoni tööst selle seaduse arutamise puhul osa wõtsid. Ettekantud motiividel panen omawalitsuse komisjoni nimel ette seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

A. Janson (wäljasp. rhm.): Minewal kewadel Tallinna linnawolikogu koosolekul kaebas üks wolinik paremalt tiiwalt, et Tallinna wolikogu tahtmine ei kajasta enam walijate tahtmist, sest kaks aastat olla juba walimistest mööda läinud, selle aja jooksul olla majanduslikkude olude tõttu walijate meeleolus teatawad muudatused paratamata pidanud sündima, kuna wolinikud enam-wähem endiseks jäänud. Pealegi pidada, nii kurb kui see ka on, puuduma walijate ja wolinikkude wahel side. Harilik nähtus olla, et linnawolinik puutuda oma walijatega kokku ainult walimiste eel, kuna pärast walimisi omaš tegewuses enam walijaid ei informeerid. Rääkimata sellest, et ta ei kaalu laialiste hulkadega läbi neid kawatusi, mida ta tahab läbi wiia. Siit oleks loomulik järeldada, et walitsewad klasid peaksid katsuma linnakadele wastu tulla ja sundida linnawolikogu ja teiste demokraatlikkude esituskogude tähtjaja lühendamisega linnaisasid ja alewiisid

tihedamat kontakti oma wolinikkudega pidama. Kuid seda meie praegu ei näe. Selle wastu esitatakse jälle seadus, mis määrab wolikogude wolituste tähtjaja endiselt 3 aasta peale. Laiemad töölistehulgad tunnewad wäga hästi omal turjal, kuidas moodi demokraatlikka walimisi tehakse ja kuiwõrd kõigis nendes demokraatlikkudes esitustes töörahwa hulkade tahtmine wastu peegeldab. Sellepärast, kui tööliste rühmade esitajad kaitsewad wolikogude wolituste tähtjaja lühendamist, siis mitte rõhutades seda walijate tahtmise ja wolinikkude tegewuse kokkukõlastamist, waid koguni teistel põhjustel. Seesama saadik naelutas kinni wastu oma tahtmist ühe tõsiasja. Nimelt, ta ütles, et isegi Tallinna linnawolikogu kommunistlik rühm ei ole suutnud tarwilisel määral oma walijatega tarwilist ühendust pidada. Öieti konstateeris ta kahte fakti: esiteks: et Tallinna linnawolikogu kommunistlik rühm on ainus rühm, kes ikkagi on pidanud oma walijatega ühendust; teiseks, et see ühendus on wõrdlemisi nõrk olnud. Et Tallinna wolikogu kommunistlik rühm ei ole suutnud tarwilisel määral pidada ühendust oma walijatega, siis on see seletataw sellega, et on olemas wõimatusi, mida isegi kommunistlik wolinik ei suuda wõimalikuks teha. Wõimatu on Patarei seinte ja trelide tagant tarwilist ühendust pidada walijatega, rääkimata oma wolinikkohuste täitmisest. Et aga demokraatia oma arenemises ja süwenemises iialgi seisma ei jää, siis ei ole töörahwa hulkadel kõige vähematki põhjust oletada ja loota, et peale eelolewaid walimisi, tehtagu neid weel demokraatlikumalt, kui möödnud Riigikogu walimisi, — et peale neid walimisi töölisteesitajaid mitte Patareisse ei asetata oma walijatega ühendust pidama.

Kuid kõik demokraatlikud walimised, sama kui iga poliitiline kohtuprotsess aitab ikkagi paljastada nõndanimetatud demokraatia tõsist nägu ja sellepärast on töörahwa hulkade seisukohalt kasulik, mida sagedamini neid walimisi tehakse. Sellepärast ka käesolewa seaduse II lugemisel esineb Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühm ettepanekuga, määrata wolikogude ja nõukogude wolituste tähtaeg ühe aasta peale.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Liigand: Eelkõneleja ei öelnud midagi selle seaduse I luge-

misel wastuwõtmise wastu, ta tõi ainult ette wolituste tähtaega lühendada ühe aasta peale. Ma pean tähendama, et omawalitsuse komisjonis, kus olid niihästi maakonna kuj linnade esitajad, tehti otus tähtaega kolme aasta peale määrata.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on poolt, sellega on seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Awalikkude raamatukogude seadus — I lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **H. Bauer:** Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa seaduse järele on ammu juba tarwidus olemas. Praegu on Eestis 450 nõndanimetatud „rahwa“ raamatukogu, aga nad on ainult nime järele nii. Suuremalt osalt on need haridus-, karskus-, muusika- ja põllumeesteseltside omad ja ainult oma liigetele tarwitada. Sagedasti on nad ka eraraamatukogud, mis maksu eest laiemale ringkonnale kättesaadavad on. Haridusministeerium on katsunud wõimaluse järele raamatukogusid toetada. On instrktorid kohale saadetud, raamatukogu tegelaste kongressa kokku kutsutud, on raamatukogude asutamise mõtet kihelkonna koosolekul õhutatud, terve korralduste süsteem on wälja töötatud. Haridusministeeriumi õhutamisel on wiimase kolme aasta jooksul umbes kakssada wõi rohkem raamatukogu awatud. Rahalist toetust said 310 kogu 750.000 marga suuruses, mis läbisegamini iga kogu peale 2400 marka wälja teeb. See kõik on aga siiski wähe. Haridusministeeriumi kawa järele oleks tarwis raamatukogude wõrku luua, mis koosneks 700 raamatukogust, nii et raadius üle 5—6 kilomeetri ei tuleks. Praegu on awalikud raamatukogud ainult suuremates linnades. Soomes näituseks, kus rahwa raamatukogude asi paremini korraldatud, on riiklik raamatukogu toimkond asutatud. Riik annab seal tänawu aastal 624.000 Soome marka, s. o. 5½ miljonit Eesti marka. Ülewalpidajad on kohustatud wähemalt poolteistkorda niisama palju andma. Sellest toetusest läheks suurem pool raamatukogude toetamiseks ja wähem pool toimkonna ülespidamiseks. Käesolewa seaduse siht on, ka meie juures raamatukogude wõrku luua. Raamatukogu ülewalpidaja wõi korraldaja oleks

lähem omawalitsus, kas walla-, linna- wõi maakonnawalitsus. Wõrku oleks soowitaw ka eraraamatukogud üles wõtta, kui nad kõik tarwilikud nõuded täidawad. Omawalitsuste kohus on iga aasta oma eelarwetsesse raamatukogu korralduseks iga elaniku pealt wähemalt kaks marka üles wõtta. Sellest oleks aga liiga wähe, ka riik peaks appi tulema. Tallinna keskraamatukogusse oleks kõik Eestis ilmunud teosed kogutud, seega nende korraldamine kulukas, mispärast Tallinna linnawalitsusele kolm marka iga elaniku pealt raamatukogu heaks toetust tuleks anda. Tallinnas on 120.000 elanikku ja nii oleks siis riik kui ka linnawalitsus igatüks kohustatud umbes 360.000 marka oma iga-aastasessa eelarwesse Tallinna keskraamatukogu jaoks üles wõtma. Peale selle on trükikojad kohustatud igast raamatust, mis trükis ilmub, üks eksemplar Tallinna keskraamatukogule saatma. Riigiraamatukogu annab dubletid ehk raamatud, mis tal mitmes eksemplaaris olemas keskraamatukogule üle. Peale selle oleks 1924 a. tarwis üldine suurem riiklik toetus, et sisse oleks wõimalik seada suuremad raamatukogud seal, kus nad wäikesel wiisil sisse seatud. Oleks soowitaw, et raamatukogu omale esimesel aastal wõiks osta wähemalt 150 raamatut, see tuleks maksma wähemalt 15.000 marka ühes köitega ja nii tooks see seadus iga aasta riigile kulusid juurde umbes 2 miljonit, kuna esimesel aastal wähemalt 7 miljonit waja läheks.

Korraldawaid määrusi wõiks üksikutele kohtadel wälja anda raamatukogu-nõukogu ehk, kus seda ei ole, kohalik omawalitsuse haridusnõukogu. Awalik raamatukogu on kõikidele maksuta tarwitada ehk wõiks kojuwiimise eest ka 1 mark nädalas iga raamatu pealt tasu wõtta, mis peaaegu sedasama tähendab kuj maksuta. Riigikogu hariduskomisjon waatas walitsuse poolt esitatud seaduseelnõu läbi, on temaga peajoonetes nõus, on ainult üksikuid parandusi teinud, millele kohta Riigikogul teisel lugemisel tuleks seisukohta wõtta. Üldiselt on see seadus tarwilik ja igatahes on teda enne eelarwe arutamist tarwis ära otsustada ja 1. jaanuariks 1924 a. maksma panna, et niihästi riigi- kui ka omawalitsuse asutused wõiksid sellekohased lisasummad oma eelarwetsesse sisse wõtta. Hariduskomisjoni nimel panen ette seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Asunikude ehitusaastatel rendi ärajätmise seaduseelnõu — päewakorral.

O. Köster (as.): Asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühma liigete poolt sisseantud

seaduseelnõu on wälja kaswanud elulisest tarwidusest ja wajadusest. Eelnõus esitatud seisukorda on ka praeguses walitsuses olewad koaleeriwad rühmad omaks tunnistanud ja oma deklaratsiooni wõtnud. Asunikkudele on ehitusaastatel tarwis rent ära jätta, milleks põhjendused on seaduseelnõu seletuskirjas ette toodud, kuid tarwilisel korral saab meie rühma esitaja seaduseelnõu esimesel lugemisel tarwiliste ja põhjalikumate andmetega esinema. Ma panen ette seda seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud anda käesolew seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Õpetajate seminaride seadus — II lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **E. Martinson** (loeb):

Õpetajate seminaride seadus.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 1. Õpetajate seminar on algkooliõpetajaid ettevalmistaw keskkool.

L. Raudkepp (kristl.): Selle seaduse esimesel lugemisel tähendasin selle peale, et § 1 peaks teise kuu omale saama. Seminar on eriõpeasutus ja tema õpetajad peawad oma üldhariduse poolt sama kõrgel seisma, kui keskkooli õpetajad, aga selle kooli kawa ulatab palju kaugemale harilikust keskkoolist. Kui nüüd siia jääb nimetus „keskkool“,

siis wõiks arwamine tekkida, et temal on sama siht, mis iga üldkeskkoolil, kes üldhariduse annab, see ei ole aga mitte nii, waid selle keskkooli ülesanne on olla eriõpeasutus õpetajate ettevalmistamiseks. Meie tahame, et meie koolid õige head haridust annaksid, ja kui nüüd seminar oma kawaga kõrgemat haridust annab kui keskkool ja weel eriharidust, siis tuleb vähemalt seda pealkirjas ära tähendada. Panen ette § 1. sõna „keskkool“ asemele panna „eriõpeasutus keskkooli üldharidusliku õpekawaga“.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Martinson: Komisjonis see ettepanek arutusel ei olnud, sellepärast palun eriti hääletada.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liikme Raudkeppi poolt on ettepanek paragrahwi lõpus sõna „keskkool“ asemele panna „eriõpeasutus keskkooli üldharidusliku õpekawaga“. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Kes on § 1 wastuwõtmise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 1 wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb). § 2. Õpetajate seminarid asutatakse iseiswalt wõi gümnaasiumide juures pedagogiliste harudena. Gümnaasiumi pedagogilise haru kohta (alates gümnaasiumi III klassist) maksawad kõik käesolewa seaduse määrused.

Märkus 1. Gümnaasiumi pedagogilise haru õpetajad saawad palka samadel alustel, kui õpetajate seminaari õpetajad.

Märkus 2. Kunni vähemusrahwuste kooli-korralduse kohta käiwa eriseaduse wäljaandmiseni asutatakse riigi poolt vähemusrahwuste emakeelsed õpetajate seminarid gümnaasiumide pedagogiliste harudena, silmas pidades rahwuste arwulist wahekorda riigis ja tegelikku tarwet vähemusrahwuste algkoolide õpetajate järele, kui vähemusrahwusest õpilaste arw, kes seminaari astuda soowiwad ja wõiwad selleks küllalt suur on.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 3. Õpetajate seminaaride kohta maksab Riigikogu poolt 7. detsembril 1922 a. wastuõetud awalikkude keskkoolide seadus järgnewais paragrahwides ettenähtud eranditega ja muudatustega.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 4. Seminaaril on 6 klassi, mis nimetatakse õpeaastate järele I, II, III, IV, V ja VI klassiks. Kaks esimest töötawad gümnaasiumide alama astme ühise õpekawa järele (awalikkude keskkoolide seadus § 21), III ja IV klass jätkawad peaaesjalikult õpilaste üldist haridust ja pakuwad tulewasile õpetajaile tarwilikka oskusi; kaks wiimast klassi omawad üldharidusliku töö jätkamisega kõrwuti pedagoogilise erilaadi, kusjuures wiimases klassis iseäralist rõhku pannakse õpilaste praktilisele õpetusandmisele.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 5. Pedagoogiliste põhimõtete teostamiseks, eriti eeskujulikkude õpewiisidega tutvustamiseks on igal seminaaril oma algkool, mille üldine juhtimine kuulub seminaari juhatajale, tegelik juhtimine — algkooli juhatajale.

Märkus. Seminaari algkooli aset wõib täita ka mõni teine algkool, mille wahekord seminaariga kindlaks määratakse seminaari juhataja ja kohaliku kooliwalitsuse kokkuleppel.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 6. Seminaaris ja gümnaasiumi pedagoogilises harus (wiimases gümnaasiumi kolmandast klassist arwates) antakse õpetust maksuta. Ülewalpidamise eest ühiselumajas wõib seminaari ülewalpidaja oludekohast maksu wõtta. Kehwemaile anderikkamaile õpilastele wõimaldatakse seminaaris õppimine awalikkude keskkoolide seaduse § 13 alusel.

O. Gustawson (is.): Panen ette § 6 redigeerida järgmiselt: „Seminaaris ja gümnaasiumi pedagoogilises harus

(wiimases gümnaasiumi kolmandast klassist arwates) antakse õpetust maksuta. Ülewalpidamine ühiselumajas on maksuta. Õpetarwete muretsemiseks ja ülewalpidamiseks, kui ühiselumaja ei ole, maksetakse kehwematele seminaari ja gümnaasiumi pedagoogilise haru õpilastele riigi abiraha awalikkude keskkoolide seaduse § 13 alusel“.

Ma tähendasin käesolewa seaduseelnõu I lugemisel, et meie partei enne, kui pärast, wõitleb selle eest, et mitte ainult algkooli, waid ka keskkooli haridus peaks olema kõigile kättesaadaw. Siin, tõsi küll, on samm wastu tulnud ja on seminaaris õppimine tunnustatud maksutaks. Järjelikkult ei saa enam olla juttu täielisest analoogiast üldharidusliku keskkooli ja seminaari wahel. Sellepärast ei pea paika wäide, et kehwemaile seminaaris õppijaile ei saa lubada rohkem soodustusi kui üldhariduslikus keskkoolis. Meie arwates on wähe, kui ainult õpemaksust wabastatakse, sest õpemaks moodustab õige wäikese osa üldkuludest, mis on seotud seminaaris õppimisega. Kui küll õperahast wabastatakse, jääb siiski suur hulk anderikkaid kehwemaid õpilasi seminaarist wälja. Peaks hoolitsema, et kehwematele õpilastele peale maksuta õppimise wõimaldatakse õpetarwed ja ülewalpidamine riigi ja kogukonna poolt maksuta. Ma arwan, et peale pahempoolsete rühmade arwatawasti ka demokraatlik liit saab meie parandusettepaneku poolt hääletama. Eks leidu ju demokraatliku liidu juhtiwama rühmituse walimisplatwormis must walge peal, et nemad kõigile „kehwematele õpilastele tahawad wõimaldada hariduse saamise riigi ja kogukonna kulul“. Ma arwan, et siin on nüüd paras aeg näidata, et need lubadused mitte ainult sõnad paberil ei ole, waid et rahwaerakonnal nende läbiwiimise tahtmiseega tõsi taga on.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Martinson: See küsimus oli ka komisjonis arutamisel. Seal oldi selle wastu puht wormaalsel põhjusel. Komisjon oli sellel seisukohal, et keskkoolide-seaduses oli juba wastu wõetud see põhimõte, et mitte kõigile ei ole õppimine maksuta, waid ainult kehwematele õpilastele, kellel peale selle on ka ülespidamine kindlustatud. Sestsamast seisukohast wälja minnes, arwati ka, et ka seminaarides õppimine tuleb samale

alusele rajada, tähendab, kehwemaile ja anderikkamaile õpilastele tuleb keskkooli-seaduse § 13. alusel õppimine korraldada maksuta. § 13. alusel kehwemad õpilased ei ole mitte ainult õpemaksust wabastatud, waid nende õppimine keskkoolis on sel teel kindlustatud, et neile toetussummasid määratakse niihästi kogukondlikkudest, kui riigi summadest. Ka õpetajate seminaarides on kehwematel õpilastel wõimalik samasugustel alustel õppida, kui keskkoolides. Oleks meil wõimalus majanduslikkudel põhjustel keskkoolides maksuta õppimist sisse seada, siis selle wastu wist keegi ei waidleks. Kuid hariduskomisjon arwas, et ei saa erandid teha seminaari kohta ja sellepärast komisjoni nimel ma selle ettepanek parandusega ei saa ühineda ja palun seda parandust eraldi hääletada.

Juhataja K. Wirma: Kõigepealt tuleb rkl. Gustawson'i poolt ettepanek parandus hääletamisele, ja kui see tagasi lükatakse, siis panen paragrahwi hääletamisele komisjoni poolt ettepanek kujul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen § 6 hääletamisele komisjoni poolt ettepanek kujul. (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 7. Seminaari sunduslikud õpeained on: 1) pedagoogika, pedagoogika ajalugu, didaktika, hingeteadus, mõtte-teaduse algkursus ühes loogika ja eetikaga; 2) üldine ja kooliterwishoid; 3) emakeel; 4) matemaatika; 5) loodusteadus; 6) maateadus ja kosmograafia; 7) ajalugu; 8) kodaniku- ja majandusteadus; 9) kaks wõõrast keelt, mida awalikkudes algkoolides õpetatakse; 10) käsitöö; 11) wõimlemine; 12) joonistamine, joonestamine, woolimine ja ilukiri; 13) muusika ja laulmine; 14) majapidamine (tütarlastele) ja neis seminaarides, kus olud seda wõimaldawat, aiatöö.

Märkus 1. Õpekursuse hulka käib ka algkooli õpeainete meetodika.

Märkus 2. Mitte-eestikeelistes seminaarides astub esimese wõõra keele asemele Eesti keel.

Märkus 3. Usuõpetus on seminaarile sunduslik, õpilastele wabatahtlik õpeaine.

Märkus 4. Haridusministeeriumi loaga wõib üksikute seminaaride eeskawasse wõtta weel teisi sunduslikka õpeaineid ja korraldada lühemaid kursusi õpilastele.

Juhataja K. Wirma: Sõna on rkl. Martinson'il.

E. Martinson (sd.): Ma panen ette § 7. lõppu weel juurde lisada üht uut õpeainet, nimelt „karskusõpetus“ 15-da punktina. On ju teada, et wäga suur tähtsus on karskustööl, karskuse propandandil meie rahwa terwenemise peale, kui teda õieti aetakse. Arwan, et wäga suur tähtsus on küll kaudsel karskustööl, kuid ei saa ka eitada karskustöö tarwidust üldse ja minu arwates, on kõige suurem karskustöö põld just noorsoo ja nimelt koolinoorsoo juures, kuna aga meil karskustööd on tehtud sennj juhuslikult ja ka oskamatult. Need inimesed, kes propandandit teewad, ei oska seda nii teha, et ta noorsoo peale mõju awaldaks, et ta meetodiliselt kohane oleks. Sellepärast oleks soowitaw, et wähemalt seminaari wanemates klassides seminaari lõpetajaid tutvustataks peajalikult karskustöö meetodiliste küsimustega. See küsimus oli hariduskomisjonis pärast täiendawalt arutusel ja wõeti wastu seisukoht, et karskusõpetus tuleks lisaks terwishoiu õpetusele. See seisukoht sai ühehäälelise enamuse. Minu ettepanek sai ühe hääle wähem. Minu ettepanek oli nimelt, et karskusõpetus ei tuleks mitte terwishoiu osana, waid iseseiswa ainena sisse wõtta. Sellepärast ma teda ka kordan siin, kui oma enese ettepanekut, et karskusõpetust wõtta seminaari õpekawasse iseseiswa ainena.

Minu arwates ei ole see ettepanek, mis komisjonis enamuse sai, mitte wastu wõetaw, sest et karskusõpetus ei pea sisaldama mitte ainult terwishoidlikka küsimusi, karskus ei ole ainult terwishoidlik ala, waid sotsiaalpoliitiline ja pedagoogiline kui ka kõlbline küsimus. Ta on palju laiema ulatusega ja sellepärast mina selle ettepanekuga mitte ühineda ei saa päris puhtpedagoogilisest seisukohast kui ka tegelikust seisukohast. Iga loodusloo õpetaja ei ole otsekohe karskusõpetuse õpetaja, sellepärast, et ta wõib täiesti karskuse wastu olla, kuna karskusõpetus siiski nõuab teatud ideelist alust õpetajalt ja sellepärast arwan, et kui karskusõpetust kusagile sisse wiia, siis wõiks teda iseseiswa õpeainena sisse wiia wähemalt

seminari wanemais klassides. Karskusõpetus on sisse wiidud Rootsis, Norras ja veel teistes väikestes põhjamaa riikides õpetajate seminaaride wanemates klassides. Ameerikas ei ole ta küll mitte seadusandlikult, siiski aga tegelikult koolides maksma pandud sellega, et kooliprogrammides on ette nähtud tarvilik osa sellest õpetusest. Weinimaades, nagu Prantsusmaal, ei ole muidugi karskusõpetus sisse wiidud. Sellepärast mina kõigil neil motiividel panen ette § 7 lõppu juurde lisada: „15) karskusõpetus“.

L. Raudkepp (kristl.): Selle paragrahwi kohta oleks mul kolm ettepanekut. Esmalt teises reas sõnale „hingeteadus“ juurde lisada „pedagoogiline“. Kui küsida miks, siis tahaksin selle peale wastata, et kui keegi näiteks botaanikat õpib, see ei tähenda veel, et tema metsaasjandusega tuttawaks saab, wõi aianduse tundja on. Siin on erisihit sellel pedagoogikal. Pedagoogika on laialdaselt arenenud, nii et seal üksikud harud wälja kujunewad. Siis on ometi õige kui eriõpeasutuses nagu seminaaris ära tähendatakse, et see „pedagoogiline hingeteadus“ ainena esineb nagu, ütleme, Saksa seminaarides „Pädagogische Psychologie“. See ettepanek wast siiski nii tähtis ei ole, aga minu teine ettepanek oleks olulisema tähtsusega ja see käiks nimelt nimetuse kohta „mõtte-teaduse algkursus ühes loogikaga ja eetikaga“. Tõesti ei tea, mis sellega peale hakata, kui seda päriselt nii wõtta kui ta siin on, sest et siin on mõtteteadus sees ja ühes sellega ka loogika ja eetika. Kui meie nüüd wõtame mõtteteaduse algkursuse, siis kuulub sinna gnoseoloogia, tunnetusteooria, eetika, natuurfilosoofia, mõtteteaduse ajalugu ja nüüd alles oleks mõtteteaduse algkursus käes. See nimetus, mõtteteaduse algkursus, peab siis ära tähendama kõiki neid osasid. Siis wõib riisugune arwamine tekkida, et filosoofiat õige palju läbi wõetakse selles eelkursuses, nimelt, peale muude filosoofia harude, loogika, eetika ja eelpool oli veel nimetatud hingeteadus. Wõib juhtuda, et keegi seminaari absolwent wäga uhke on oma filosoofia peale, sest tema on terwe mõtteteaduse algkursuse ühes loogika ja eetikaga läbi õppinud ja tema mõtteteadus sellega on õige põhjalikult läbi wõetud. Niisugust arwamist ei tohi tekkida seminaari absolwentide juures. Suwiste õpetajate kongressil nägime, et mõned õpeta-

jad arwamisel olid, nagu oleks nemad selles alal juba ei tea kui kaugele jõudnud, ja ma pidin imeks panema, kui palju seal nii ütelda unenäolist filosoofiat oli, mis sala-kaubana oli sisse weetud. Ma paneksin siis ette, et selle asemele „mõtteteaduse algkursus ühes loogikaga ja eetikaga“ wõtta „mõtteteaduse eelkursus“ ja siis selletuseks klambrites sinna järele lisada loogika ja eetika. Kolmas ettepanek käiks märkus esimese kohta, et see märkus ära jätta. Selles on öeldud, et õpekursuse hulka käib ka algkooli õpeainete metoodika, kuid seda wõiks wõtta selles paragrahwis 16-nda punktina. See ettepanek oleks ehk wäheha tähtsusega olema, kuid ta on ka kaunis oluline. Kui see punkt siin ainult märkusena esineb, siis on see ainult märkuse alune ja tal nagu pole seda wäärtust, mis teistel õpeainetel, kuna ometi ka wäga tähtis on, et ta nende õpeainete hulgas oleks, mis ülewal pool nimetatud.

Kuulsin õpetajate kongressil, kuidas keegi pedagoog uue nimetusega esines, et mingisugune „usuõpetuse meetod“ on olemas, mida tuleks tarwitada, kõigi õpeainete õpetamisel. Siin ei tehtud wahet, et teaduses wõiwad olla oletused, hüpoteesid, kuid usk on ikkagi tunne, ja ei wõi mitte hüpoteesiks nimetada midagi, millel ühendust on usu tundega, — nii et ka see kongress külluseni näitas, kui palju meil läheb tarwis selget ja põhjalikku õpetust, nii hästi metoodilist kui ka hingeteaduslikku. Ei wõi siis jätta metoodikat märkusesse, just kui oleks ta tähtsusetu aine, waid ta on tingimata wäga tähtis ja ta olgu nimetatud nende õpeainete hulgas, mis eelpool nimetatud. Palun neid ettepanekuid hääletada lahus.

J. Rea (töörp.): § 7 kolmas märkus lausub järgmist: „Usuõpetus on seminaarile sunduslik, õpilastele wabatahtlik õpeaine“. See juba ütleb wäga hästi ära, mida sellega jällegi tahetakse kätte saada. Kui usuõpetuse küsimus rahwahääletamisel oli, siis awaldasime meie oma seisukohta wäga selgelt, et olime selle wastu, korraldasime kihutuskoosolekuid sel ajal. Ja et ta aga ikkagi läbi läks, selle eest ei wastuta meie. Ma ei taha siin rääkima hakata usuõpetusest, kui õpeainest. Meie waadete järele ei ole ta üldse õpeaine ja õpeainena ei wõiks ta siin nimetatud olla, waid ta oleks tulnud siit üldse wälja jätta. Meie seisukohalt on usuõpetus niisugune õpeaine, millel mingisugust positiivset wäär-

tust ei ole ja loomulikult tuleb ta seminaari õpekawast täiesti wälja jätta. Meie oleme selle poolt, et usuõpetus peab olema täielikult wäljas, ja sellepärast nüüd panna ma siin ette, et § 7 märkus 3 wälja jääks. Nii siis jääks usuõpetus seminaari õpekawast wälja.

A. Tamm (rhws. w.): Wäga austatud Riigikogu liikmed. Demokraatlik liit asub seisukohal, et karskusõpetus peab tingimata programmi wõetud saama, aga mitte kui iseseisew õpeaine, waid kui täelik, iseseisew osa terwishoiust. Mina kui wana karskustegelane, terwitan seda seisukohta, kuid mitte täielikult, waid leidsin tarwis olewat isiklikult toetada härra Martinsoni ettepanekut, et karskusõpetus peaks wõetama päris iseseiswa õpeainena. Mu härrad, ma luban omale seda seisukohta motiweerida ja toetada. Peapõhjenduseks sellele, et karskusõpetust mitte wastu wõtta iseseiswa õpeainena on see, et seminaaride programm olla wäga koormatud, õpeainete rohkus on wäga suur. See wäide on liiga wana. Meie teame, et igakord, kui elu nõudis uuendusi, siis need tagasi püüti lükata programmi koormatuse ettekäände all, teame Wenemaa oludest, kuidas klassitsism omal ajal wäga tugewasti selle wastu waidles kui taheti reaaloalusid sisse tuua, et kuidas meie wõime tundide arwu suurendada, programm on täis. Elu aga näitab siiski, et ta suudab murda. Wenemaa pidi ka järele andma ja eluuuendusi wastu wõtma. Nii ka selle asja suhtes. Karskusõpetus ei ole mitte uus. Wäljamaal on ta mitmes riigis enam-wähem maksmata pandud. Need mõtted ei ole mitte uued, sest karskusõpetus, kui sarnane ei tule mitte nüüd enam, kui elementaarne õpetus, waid kui teaduslik aine, mis mitmekülgselt walgestatud, läbimõeldud ja arutatud. Nii et kool ei tohi mitte kurdiks wõi tummaks jääda sarnase nähtuse kohta, mille juurde teaduse mõte on asunud, nagu seda on tehtud karskusalal. (J. Piiskar (is.): Kas piibumeeste õpetus ka?) Ma ei ole piibumees. Teie ehk olete, mina sellest ei tea rääkida. Kui nüüd küsida, mispärast siis karskusõpetus ei wõi iseseiswa osana terwishoiu õpetuses olla, miks ei wõi seda see arst käsitada, kes käsitab hügieenat, siis lubaks ma selle peale järgmist wastata. Ma tean kindlasti et ettewalmistatud arst selle osaga täiesti walmis saab, kui ta

terwishoidliselt suudab ära seletada alkoholi kahju, mis tema tarwitamisest tekib ja üldse selle tarwitamise halwad tagajärjed. Aga karskusõpetus ei sisalda eneses mitte ainult terwishoidlikku külge, waid ka majanduslikku küsimust, ka eetikat ja ka tõuküsimust. Ja ma kardan, kas saaks sellega isik walmis, kes ei ole saanud karskusõpetuse seisukohalt wastawat haridust. Teiseks, kui öeldakse, et usuõpetust peaks õpetama isik, kes ise usklik on, siis peaks paralleelselt ka karskusõpetust andma isik, kes ise karske, ehk kui ta seda ei suuda täiesti olla, et ta vähemalt peaks tunnistama, et karskus hea on, et ta vähemalt tunneks selle kohta waimustust, et ta tunneks ära seda, et see puudus on, et ta täiskarsklane ei ole. Aga näha karskusõpetust klassis niisuguse isiku käes, kes saab küll walmis selle teooriaga, aga elus igal pool näitab oma eeskujuga, et ta oma teooriat eitab, oleks täiesti lubamatu. Nii on minul karskusõpetuse kohta teatawad nõuded, mida peaks wõtma päris iseseiswalt. Ja ma olen kaunis kindel, et meie wõime wõtta teda seminaari õpekawasse ja leida umbes 25 tundi, mis wanemates klassides ühe wõi kahe aasta peale wõiks ära mahutada. Siin wõib wäga mitmesuguseid kombinatsioone teha, 25 tundi wõiks ikka leida seminaaris, et karskusõpetuse ettelugemisi pidada. Ma ei tahaks mitte pikale minna ning luban enesele ette kanda punktid, mida tahab sisaldada karskusõpetus. Neid on 6 punkti: 1) ülewaade karskuslistest ainetest, 2) alkoholi tarwitamine, 3) alkohol rahwa kõlbluses, 4) alkohol rahwamajanduses, 5) ülewaade karskusliikumise ajaloost ja 6) tegelik karskustöö. Mu härrad! ma olen praegu õige kindel, et mu hää! hüüdjaks hääleks kõrbes ei jää, et teie toetate seda ettepanekut ja leiate wõimaliku olewat wastu wõtta karskusõpetust seminaarides iseseiswa õpeainena.

H. Bauer (kristl.): Ma teen demokraatliku liidu nimel ettepaneku karskusõpetust seminaari õpekawasse wõtta terwishoiu iseseiswa osana ja täiendada punkt 2 § 7-das sõnadega „ning karskusõpetus“. Härra Tamm käsitas negatiivselt seda, mis ma siin tahtsin positiivselt tõendada: seminaari wanemates klassides on 35—36 tundi nädalas ja peale selle tuleksid siis weel karskustunnid ja praktikatunnid eraldi juurde; see oleks liig. Kui härra Martinson siin tähendas, et Rootsis,

Norras ja teistes maades on karskusõpetus eraldi aina õpekawasse wõetud, siis wõin ma selle peale tähendada, et nendel palju vähem tunde nädalas on, kui meie seminaarides. Neil on esiteks 8-klassiline algkool, meil Eestis on 6-klassiline algkool. Nii on neil palju parem ettevalmistus ja nad ei kuhja niipalju tunde ülemalesse klassidesse. Peale selle on neil teistsugune geograafiline seisukord ja nad ei pruugi niipalju keeli õppida, kui meie seda peame. Ja ma arwan, kui ka kõige armsamat asja liiga soolata, siis läheb ta wastikuks. Demokraatliku liidu nimel panen ette ettelõetud parandust wastu wõtta.

Th. Tallmeister (rhws. w.): Rkl. Rea toonitas siin seda, et § 7-das usuõpetusele liiga palju ruumi on antud. Mina palusin selleks sõna, et alla kriipsutada just, et minu arwates õpetajate seminaari seaduseelnõu kohta usuõpetusest selles paragrahwis natuke liiga wähe juttu on. Ma tahaksin siin kahe asja peale tähelepanu juhtida. Põhimõttelikult olen mina iseenesest mõista selle poolt, et usuõpetus wabatahtlikuks õpeaineks peab jääma õpilastele, ning sunduslikuks seda teha kellegile teisele ega ka minule mõttesse ei tule. Aga minule näib kõigepealt, et usk ometi niisugune aine on, mis kahtlemata neile isikutele, kes teisi tahawad õpetama hakata, vähemalt tuttaw olema peaks. (A. Janson (wäljasp. rhm.): Missugune usk?) Usk, nõnda, nagu tema end ajaloo on awaldanud, minu pärast ka see usk, mida protojerei Pokrowski õpetab. (Naer.) Minu pärast wõib kooliõpetaja ka sellega tuttaw olla ja kahju ei tee see talle mitte. Üldiselt on aga see meile selge, et usk on inimsoo ajaloo nii tähtsat osa mänginud, ta on nii mitmekesiselt nähtawale tulnud ja mitmesugustel aladel nii suurt mõju awaldanud, et wõimata on üldise hariduse omandamise juures elu nähtusi ja ajaloolist arenemist käsitades temast mööda minna. Selles asjas oleme meie ometi kõik ühel arwamisel. Kui nüüd õpetaja, kes küll põhimõttelikult ei taha usuõpetusega tegemist teha, koolis töötama peab, siis tekib tal ometi tarwidus ühele wõi teisele õpilasele niisuguste küsimuste peale wastust anda, sellest ei saa tema kunagi mööda. Õpilased on üldiselt nii elawa waimuga, et nad niisugustes tundides, nagu pedagoogika wõi mõtte-teadus, kahtlemata ususse puutuwaid küsimusi ette panewad, kuna ju need ained

selleks sagedasti nende tähelepanemist äratawad. Ja kui nüüd kooliõpetaja seal asjaga sugugi tuttaw ei ole, satuks tema sagedasti piinlikku seisukorda ja käperdaks suurte asjade kallal niisugusel wiisil, nagu see üldse hariduslikust seisukohast armas olla ei wõi. Sellepärast oleks soowitada, et siin kahes asjas wäikene parandus ette wõetud saaks. Esiteks, nende sunduslikkude õpeainete hulgas, kus üles loetakse, missugused ained seminaaris peawad käsitatud saama, tuleks punkt esimene nõnda muuta, et pedagoogika, pedagoogika ajaloo, didaktika ja mõtteteaduse algkursuse juures suurem wabadus jääks, nagu seda ette pani rkl. härra Raudkepp. Nende lisanduste hulka, mis klambrites mõtteteaduse algkursuse üksikuid aineid näidetena nimetawad, tuleks ka usulised nähtused wõtta, muidugi ilma, et ära määrataks, missugusel wiisil see peab sündima ja kes seda peab õpetama, aga iseenesest peaks arusaadaw olema, et selles määratu laialisest aimest, nagu seda usu-elu on, seminaarides mööda minna ei tohi Teiseks tahaksin kolmanda märkuse juures, kus usuõpetust puudutatakse, meelde tuletada, et suur osa neist seminaari lõpetajatest algkoolidesse tööle asub. Selge on ju, et usuõpetus, kui õpeaine, pärast rahwahäaletamist algkoolidesse jääma peab ja et nõudmine ikka suuremaks ja suuremaks läheb nende järele, kes seda koolides õpetada wõiwad. Sellepärast peaks seminaaris peale usuelu teadusliku käsitamise, mis punkt esimeses oleks ära tähendatud, ka weel usuõpetuse metoodikat õpetama, et tulewased algkooliõpetajad usuõpetust ette kanda oskaks ja seda silmas pidades teen ma ettepaneku, et sinna märkus kolmanda all usuõpetuse metoodika juurde saaks lisatud, mis seminaarile sunduslik, õpilastele aga wabatahtlik õpeaine on. Minu ettepanekud on selle järele järgmised: § 7, punkt 1 järgmiselt wormuleerida: „pedagoogika, pedagoogika ajalugu, didaktika ja mõtteteaduse algkursus (hingeteadus, loogika, eetika ja usuelusse puutuwate nähtuste teaduslik käsitamine“).

Märkus kolmas olgu järgmine: usuõpetus ja usuõpetuse metoodika on seminaarile sunduslik, õpilastele wabatahtlik õpeaine.

L. Raudkepp (kristl.): Minul oleks ettepanek, nimelt: Riigikogu liikme Rea ettepanekut üldse mitte hääletamisele

wõtta, sellepärast, et see ettepanek käib käesolewa seaduse wastu, mis juba maksew on. (Üldine naer.)

A. Janson (wäljasp. rhm.): Kui härra Raudkepp tegi ettepaneku, et rkl. Rea ettepanekut mitte hääletada, siis ei toonud ta mingisuguseid põhjendusi. Mina aga arwan, et just punkt 7. on üldse raske hääletada. Ei ole näidatud, missugust usku õieti õpetada tahetakse. Kui mina koha pealt küsisin härra Tallmeister'i käest, missugust usku ta õpetada tahab, siis jättis ta wastuse wõlgu. Kewadel, usuõpetuse arutamise korral, kahjuks härra Tallmeister't ei olnud, sellepärast ma lootsin, et ta nüüd rohkem selgust sellesse asjasse toob. Ma küsisin missugust usku tahetakse õpetada; mulle wastati: Wene usku. Kuid praeguses Wenes on aga kaks usku, seal on see wana surnud kirik ja elaw kirik, missugused kirikud tegelikult mõlemad surnud on. (Üldine naer.) Isegi, härra Raudkepp'il on ka kaks usku: üks usk on see usk, mida kirikus rumalatele inimestele jutlustatakse ja teine usk on see, millest natukene peenemas seltskonnas kõneldakse, kus waadatakse neid asju natuke teisest seisukohast. Kui teie piibli kätte wõtate, siis leiate, et seal on lõpmata hulk jumalaid. On Aabrami, lisaki, Jakobi jumal, kes, nii ütelda, Aabrami sõber ehk salongi keeles majasõber oli ja kes aitas Aabramile sarnaseid asju toimetada, millega wana Aabram ise toime ei saanud. (Naer. Segane wahelhüüe pahemalt poolt.) Jah, Pokrowski raamat, see on kõlbluse õpetus, aga Aabrami perekonnasõber — jumal, tegi kõlblusega õige wähe tegemist. (L. Johanson (sd.): Lutheruse õpetajad orkuultuurilisemad, kui Wene preestrid!) Mina ei ole veel lutheruse õpetajate juurde jõudnud, ma olen alles Aabrami, lisaki jumala juures. Siis tuleb teine ajajärk, kus Aabrami perekonnast on rahwas wälja wõrsunud ja seal näeme juba rahwuse jumalat, kelle palet inimene ei näe, kuid mitte veel internatsionaalset jumalat. Kas wanaseaduse piibel tunnistab üht wõi mitut jumalat? Piiblis on hulk jumalaid ja ka wana Jehoowa tunnistab mitu jumalat — need on kõik rahwuste jumalad.

Ainu, internatsionaalse jumala järele tekkis tarwidus alles siis, kui Rooma keiserriik tegi enesele ülesandeks koondada terwet maailma enesesse. Taewariik

ehitatakse maapealse keiserriigi moodi ülesse. Jumala jutule ei pääse enam harilik surelik, nagu Rooma keisri jutulegi. Jumalat ümbritsewad õuenõunikud, kes altkäemaksu wõtawad — pühad ja õuedaamid — jumalaemaga eesotsas. Rooma keiserriigi Jumal oli keisrikoja jumal.

Ja nüüd tuleme lutheruseusu jumaluse juurde. Keskajal pääseb harilik surelik otsekohe feodaali juurde; wajadus pühameeeste ja jumalaema järele kaob ka taewas ja need wisatakse sealt wälja.

Nüüd oleme jõudnud uude ajajärku, kapitalistilise ajajärku. Kes on selle maailma walitseja? See on see tundmatu, igalpool walitsew keegi, kellel puudub isiklik nägu ja ilme; selle walitseja nimi on kapitaal. Missuguse walitseja näo järele nüüd jumalat luua? (Wahelhüüe keskelt: Seda küsige sealt, kus teie õppisite.) Seal õpetati seda wana, seda Bitsantia jumalat.

Härra Tallmeister on oma jumala korraga ära kaotanud. Jumal kui isik on korraga taewast kadunud, ta peegeldub ainult weel loodusnähtustes ja rahakapis. (Wahelhüüe pahemalt poolt: See ei ole ju mitte landeswehri seadus, see on õpetajate seminaari seadus.) Ma tean seda, kuid ma ei tea, missugust usku teie seal tahate õpetada.

Kuid õpetage missugust tahate usku, jutlustage ükskõik missugusest jumalast, — tähtis ei ole sisu wälimine koor, waid sisu, mis teie usu sisse panete. See sisu aga kokkuwõttes on lühikene: „Kes on sündinud orjama, see orjaku heameelega.“ Keegi ei taha selle wastu waielda, et usul on ajaloos määratu tähtsus olnud, et usk on olnud jaataw tegur, kuid praegusel ajal on ta orjastamise abinõu ja sellepärast peab iga mõistlik inimene, kes orjastamise wastu on, selle wastu wõidelda tahab, — see peab ka usuõpetuse wastu wõitlema. Meie arwame, kui usuõpetust kooli õpekawasse wõtta, siis wõiks ta olla, kui uskude ajalugu. Kuid siis ei tohiks seda mitte õpetada härra Raudkepp ja härra Tallmeister, waid siis peaks seda õpetama mõni marksist.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Martinson**: Nende ettepanekute kohta wõiksin tähendada

kõigepealt seda, et rkl. härra Bauer'i ettepanek on sisuliselt samasugune, kui hariduskomisjoni ettepanek, nii et temaga wõin hariduskomisjoni nimel ühineda. Aga teised ettepanekud, muuseumi ka minu ettepanek, tuleksid eraldi hääletada. Nende ettepanekute kohta wõin tähendada nii palju, et rkl. härra Raudkepp'i ettepanek midagi uut ei too § 7-sse, waid on ainult redaktsiooniline parandus. Näituseks esimene ettepanek on siin teises reas sõnadele „hingeteadus“ juurde lisada „pedagoogiline“ hingeteadus. Selle wastu ei saa sisuliselt waielda, sest siin ongi pedagoogiline hingeteadus mõeldud. Siis teiseks, mõtteteaduse eelkursuse ja eetika kohta käiwa redaktsiooni muutmise kohta tähendan, et meie pidasime komisjonis sellest redaktsioonist kinni, mis oli keskkoolide-seaduses wastu wõetud ja arwasime, et tarwis ei ole seda muuta. Loogika ja eetika on uues redaktsioonis vähem rõhutatud. Kolmandaks on see puhtredaktsiooniline küsimus, kas ühe õpeaine koht on märkuses, wõi ta on otsekohe paragrahwis eneses tähendatud. See nii tähtis küsimus ei olnud, ta oli kord ministriumis niisuguse kuju saanud ja selle wastu olla ei saa, kui teda märkusest paragrahwil lõppu wõtta. Sisuliselt need parandused midagi ei ütle.

Mis puutub härra Tallmeister'i ettepanekusse, siis need küsimused selles ulatuses ei ole hariduskomisjonis kaalumise all olnud, et wõtta peale usuõpetuse weel usuõpetusse puutuwate teaduslike nähtuste käsitamist, nii et ma palun ka seda ettepanekut eraldi hääletada.

Juhataja **K. Wirma:** Ettepanekud on järgmised: Rkl. Martinson'i poolt on ettepanek wõtta § 7 punkt 15 sisse „karskusõpetus“. Rkl. Rea poolt on ettepanek, jätta wälja märkus 3. Rkl. Bauer'i poolt on ettepanek, wõtta punkt teise lisaks sõnad: „ning karskusõpetus“. Selle ettepanekuga on aruandja komisjoni nimel ühinenud, nii et see ettepanek eraldi hääletamisele ei tule, kui keegi seda ei nõua. Edasi on rkl. Raudkepp'i ettepanek teises reas sõna „hingeteadus“ juurde lisada „pedagoogiline“, nii et oleks „pedagoogiline hingeteadus“. Siis teiseks, kus on „mõtteteaduse algkursus ühes loogika ja eetikaga“ asemele wõtta „mõtteteaduse eelkursus“ ja klambrites „loogika ja eetika“. Wiimaseks punk-

tiks wõtta „algkooli õpeainete metoodika“ ning wälja jätta märkus üks.

Siis on lõpuks rkl. Tallmeister'i ettepanek punkt 1 redigeerida järgmiselt „pedagoogika, pedagoogika ajalugu, didaktika ja mõtteteaduse algkursus, (hingeteadus, loogika, eetika ja usueluse puutuwate nähtuste teaduslik käsitamine“) ja märkus kolm wastu wõtta järgmises redaktsioonis: „usuõpetus ja usuõpetuse metoodika on seminaarile sunduslik, õpilaste wabatahtlik õpeaine.“

Peale selle on rkl. Raudkepp'i poolt ettepanek, rkl. Rea ettepanekut „usuõpetus jäägu wälja“, mitte hääletada. Niisugust ettepanekut ei ole rkl. Rea teinud ja teiseks ei saa mina teatud paragrahwil osa hääletamisel, Riigikogu liikmele keelata parandus-ettepanekut teha, nõnda, et rkl. Raudkepp'i ettepanek jääb tähelepanemata.

Asun hääletamisele. Ma hääletan selles järjekorras, nagu ettepanekud sisse on tulnud. Kes on rkl. Martinson'i ettepaneku poolt, wõtta p. 15 juurde „karskusõpetus“? (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on ettepanek wastu wõetud. (J. Temant (põl.): Palun ära lugeda.) (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 41 häält ja wastu 7, ettepanek on wastu wõetud.

Kes on rkl. Rea ettepaneku poolt, märkus 3 wälja jätta. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, ettepanek on tagasi lükatud. (A. Janson (wäljasp. rhm.): Palun ära lugeda.) (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 29 häält, wastu 33, ettepanek on tagasi lükatud. (P. Keerdo (töörp.): Teen ettepaneku, sedelitega hääletada.) Palun sedelid wälja jagada. Kes märkus kolmanda wäljajätmise poolt on, palun sedelile kirjutada „poolt“ ja kes sissejätmise poolt on, palun kirjutada „wastu“. Kas tehakse ettepanekuid häälte äralugemise kohta? (Hüüded kohtadelt: Juhatuse hooleks.) Kas kõik on sedelid ära annud?

Hääletamise tagajärjed on järgmised: Poolt on 32 häält, wastu 36 häält ja üks sedel on tühi, seega on see ettepanek tagasi lükatud.

Järgmine ettepanek on rkl. Raudkepp'i poolt: „§ 7 2. rida sõnale „hingeteadus“ lisada juurde „pedagoogiline.“

Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 24, vastu — 21, seega ettepanek vastu võetud.

Järgmine ettepanek on rkl. Raudkeppi poolt: „§ 7 2. rida „mõtteteaduse algkursus ühes loogika ja eetikaga“ asemele võtta „mõtteteaduse eelkursus (loogika ja eetika).“ Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 24 häält, vastu — 23. Seega vastu võetud.

Järgmine ettepanek on rkl. Raudkeppi poolt: Viimaseks punktiks õpeainetes võtta „algkooli õpeainete meetodika“ ja esimene märkus välja jätta.

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa ena musega on ettepanek vastu võetud.

Edasi on ettepanek rkl. Tallmeister'i poolt: vastu võtta § 7 p. 1. järgmisel kujul: „Pedagoogika, pedagoogika ajalugu, didaktika ja mõtteteaduse algkursus (hingeteadus, loogika, eetika ja usu- elusse puutuwate nähtuste teaduslik käsitlemine)“.

Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 26 häält, vastu — 29 häält, seega see ettepanek on tagasi lükatud.

Järgmine ettepanek on rkl. Tallmeister'i poolt: märkus 3. redigeerida järgmiselt: Usuõpetus ja usuõpetuse meetodika on seminaarile sunduslik, õpilastele wabatahtlik õpeaine.“

Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 25 häält, vastu — 29. Seega see ettepanek on tagasi lükatud.

Sellega on üksikud parandused läbi hääletatud ning panen kogu paragrahwi parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa ena musega vastu võetud.

Kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7 õhtul.

Peale waheaega algab koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 8. Osa õpeajast määratakse pealtkuulamis- ja praktikatundideks (proowitundideks).

Märkus. Osa praktikatunde korraldatakse sel wiisil, et õpetusandjal tuleks mitme (2—3) õpeaasta õpilastega ühes koos töötada.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa ena musega vastu võetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 9. Pealtkuulamis- ja praktikatunnid korraldatakse seminaari asukoha algkoolides ja seminaari algkoolis. Seminaari lõpuklassi õpilased wõiwad ka seminaari algkooli pedagoogikanõukogu koosolekust sõnaõigusega osa võtta. Lähemad määrused praktika- ja pealtkuulamistundide korraldamise kohta annab haridusministeerium.

Märkus. Õpetajaile, kes seminaaris wõi seminaari algkoolis ei tööta, wõib haridusministeerium praktikatundidest osawõtmise eest eraldi tasu määrata, kui asetäitendide eest.

M. Laarman (põl.): § 9 annab õpilastele õiguse seminaari pedagoogikanõukogu koosolekutest sõnaõigusega osa võtta. (Wahelhüüe: Algkooli pedagoogikanõukogu koosolekust.) Jah, algkooli pedagoogikanõukogu koosolekutest, kuid minu arwates oleks ka siin tarwilik seda õigust piirata, nimelt selles mõttes, et pedagoogikanõukogus wõiwad niisugused küsimused arutamisele tulla, milledest õpilane ei pruugiks ja sagedasti ei tohiks osa võtta. Teen ettepaneku § 9-das sõnada „seminaraari lõpuklassi õpilased wõiwad“, järele võtta sõnad „direktori loaga“.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Martinson**: Komisjoni nimel ei saa ma selle ettepanekuga ühineda. Mina arwan, et seminaari algkoolis wõiwad tulewased õpetajad pedagoogikanõukogu koosolekutest ometi sõnaõigusega osa võtta, peaasjalikult selle pärast, et tarwilik oleks neile teatud praktikat anda, kui tulewastele õpetajatele, et nad oskaksid pedagoogikanõukogu koosolekuid korraldada. Wististe ei käsitata seminaari algkooli pedagoogikanõukogus sarnaseid küsimusi, mida nüüd üldse pole lubatud pealt kuulata ning nendest osa võtta sõnaõigusega tulewastel algkooliõpetajatel. Ise asi oleks siis, kui neid lubatakse osa võtta seminaari pedagoogikanõukogu koosolekutest.

Seda käsitab üks järeltulew paragrahw. Seminaari algkooli pedagoogikanõukogus ei tule niisugused tähtsad küsimused otustamise alla, milledest seminaari õpilased osa wõtta ei wõiks. Palun seda parandust eraldi hääletada.

Juhataja **K. Wirma**: Kes on selle ettepaneku poolt, et § 9-das sõnade „seminari lõpuklassi õpilased wõiwad“ järele wõtta sõnad „direktori loaga“ (Hääletatakse, loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 23 häält, wastu — 26, sellega tagasi lükatud. Panen § 9-da hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 9 wastu wõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 10. Õpilaste arw seminaari klassides ei tohi tõusta üle 35.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 10 wastu wõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 11. Seminaari I klassi wõetakse wastu ilma eksamita awalikkude algkoolide lõpetajaid. On sisse astuda soowijaid rohkem, kui wabu kohti, siis wõetakse õpilasi wastu wõistluseksamiga ainetes, mida määrab ära haridusministeerium. Ka wõib pedagoogikanõukogu eksami nõuda, kui sisseastujal klassi lõpetamisest, mis temale õiguse annab ilma eksamita seminaari astuda, on möödunud enam, kui üks kooliaasta.

Kelle terwise seisukord õpetaja ametipidamist takistab, neid seminaari wastu ei wõeta; sellekohased nõudmised terwise kohta seab üles haridusministeerium.

Märkus 1. Seminaari sisseastumiseks antakse eesõigus muil ühesugustel tingimistel muusikaandelistele.

Märkus 2. Haridusministeeriumil on õigus tarwiduse puhul määrusi anda õpilaste wastuwõtmise kohta soo järele.

Märkus 3. Kui õpeaja jooksul selgub, et seminaari õpilane ei ole õpetaja ameti kohane, on pedagoogikanõukogul õigus teda koolist eemaldada.

O. Gustawson (is.): Haridusministeeriumi poolt esitatud seaduseelnõus ei olnud käesolewas paragrahwis märkus kolmandat. See märkus wõeti pärast hariduskommisjonis sisse. Selle märkuse järele wõib õpilasi kõrwaldada koolist

õpeaja keskel, kui leitakse, et nad ei wasta õpetaja kutsele. Meie arwates on see märkus ilmaaegne. Meie arwates jätkub õpilaste kõrwaldamiseks neist õigustest, mis pedagoogikanõukogul keskkooli-seaduse põhjal lubatud on. Meie arwates ei ole tarwis eriti ergutada ja hõlbustada wäljaheitmist seminaarist. Siin wõib tekkida olukord, kus wälja pillutakse õpilasi mitte selle pärast, et nad õpetajaks kõlbmatad, waid teistel põhjustel. On teada haridusministeeriumi tendents õpilasi wälja heita nende poliitilise meelsuse pärast. On teada, et Tallinnas ja Tartus mitmele lõpetajale kutsetunnistus andmata jäetud poliitilise meelsuse pärast. Mõned neist lõpetajaist on siiski kuidagi õpetajaks pääsenud ja nad on oma tegewusega näidanud, et nad wäga head õpetajad on. Silmas pidades, et kõneall olew märkus wõib luua soodsas pinna õpilaste liig agarale wäljaheitmisele seminaarist, teen ettepaneku märkus kolm wälja jätta.

H. Bauer (kristl.) Härrad Riigikogu liikmed! Ma pean seda redaktsiooni toetama, mis hariuskommisjon on wastu wõtnud. Kooli aja jooksul alles selgub, kas õpilane kõlbab õpetajaks, wõi mitte, sest tuntud on wanasõna, et ennem pead inimesega puud soola ära sööma, kui temaga täiesti tuttawaks saad. Kooliaja jooksul alles selgub, missugused kalduwused kellegil on. Wõib olla mõni õpib rahuldawalt, kuid ta on joodik, kõlblusewastaselt elaw isik, wäikeste laste piinaja ehk koguni sadist. Kas soowite, et niisugusest isikust õpetaja peaks saama? Sarnasele isikule antakse esiteks wiisakalt nõu teisele alale üle minna, kui ta seda ei kuula, siis ei aita muud, kui peab teda wälja heitma. Kas tõesti peab riik paarsadatuhat marka, mis iga seminaari lõpetaja maksma läheb, maha wiskama teades, et isikust mitte õpetajat ei saa. Panen ette, et see paragrahw wastu wõetaks.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Martinson**: Hariuskommisjoni nimel ei saa ettepanekuga ühineda.

Juhataja **K. Wirma**: Panen hääletamisele rkl. Gustawson'i ettepaneku § 11, märkus 3 wälja jätta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ette-

panek tagasi lükatud. Kes on § 11 wastuwõtmise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 11 wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 12. Seminaari lõpetamiseks ja kutsetunnistuse omandamiseks (§§ 15—18. ette nähtud korras) saawad seminaari õpilased wäeteenistuse kohustuse täitmisel ajapikendust kuni 24. eluaasta lõpuni.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 12 wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 13. Õpilane, kes tahab lahkuda seminaarist enne kursuse lõpetamist, peab tagasi maksuma riikliku abiraha, mis ta seminaaris õppimise ajal saanud. Mõjuwail põhjusil wõib haridusministeerium lahkuwat õpilast abiraha tagasimaksmisest wabastada wõi selle maksmist edasi lükata.

O. Gustawson (is.): On wäljaspool kahtlust, et õpilane läheb riiklikku abiraha ainult siis saama, kui tal selleks tungiw tarwidus on, kui teist teed enam üle ei jää, et õppimist seminaaris jätkata. Kui see nõnda on, siis arwame meie, et sarnane toetus riigi ehk kogukonna poolt ei tarwitse endaga kaasa tuua wastukohustust. Kui talle toetust on määratud, siis on tema aineline seisukord igatahes nii kitsik, et abiraha tagasi maksta ei jõua. Teen ettepaneku § 13 wälja jätta.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Martinson: Ei saa ühineda tehtud ettepanekuga hariduskommissjoni nimel, sellepärast palun eraldi hääletada.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Gustawson'i ettepanek ei ole iseseisew ettepanek ja Riigikogu liikmed teewad ise paragrahwi hääletades tarwilised järeldused. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 13 wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 14. Seminaari (gümnaasiumi pedagoogilise haru) lõpetaja on kohustatud peale kursuse lõpetamist õpetajaametis teenima nii mitu poolaastat, kui mitu õpeaastat ta seminaaris õppis, kuid mitte vähem kui ühe õpeaasta. Need seminaari lõpetajad,

kes seminaaris õppimise ajal said riigi poolt abiraha, on peale selle kohustatud õpetajaametis teenima nii mitu poolaastat, kui mitu õpeaastat nad kokkuwõttes täiel määral abiraha said (kuid mitte vähem, kui ühe õpeaasta) wõi abiraha tagasi maksuma.

Märkus 1. Sundusliku õpekohustusaja kindlaksmääramisel arwatakse puudulikud poolaastad täispoolaastateks ja wõetakse arwesse praktika-aasta (§ 15).

Märkus 2. Seminaari lõpetaja, kes ühe aasta jooksul peale seminaari lõpetamist õpetaja kohta ei leia, wabaneb sundusliku teenistuse kohustusest ja abiraha tagasimaksmisest, kui haridusministeerium talle järgmise poolaasta jooksul kohta ei muretse.

Märkus 3. Mõjuwail põhjusil wõib haridusministeerium seminaari lõpetajat sunduslikust teenistusest kui ka abiraha tagasimaksmisest wabastada wõi nende kohustuste täitmist edasi lükata.

O. Gustawson (is.): Selle paragrahwi tahetakse kohustada kõiki seminaari lõpetajaid teatud aeg olla õpetajaametis. Seda põhjendati hariduskommissjonis ja põhjendatakse siingi sellega, et paljud õpilased, kes seminaaris õpiwad, pärast õpetajaks ei hakka. Nii tahetakse siis teatud sunnikohustus seminaari lõpetajatele peale panna. Minu arwates, on aga õpetajaamet nii tähtis, ja tema peale langewad kohustused on sedawõrd wastutusrikkad, et sellest ametist sunnitööd milgil tingimisel teha ei tohi. Minu arwates, ei wõida algkool mitte wäga palju, kui seminaari lõpetajad wastu nende tahtmist hoitakse kolm kuni 4 aastat koolipõllul kinni, neid, nii ütelda, kepi all seda tööd teha lastes. Arusaadaw, et säärane sunnitöö ei suuda ega saa anda normaal tagajärgi. Siin on teine ja palju loomulikum tee, kuidas kinni hoida koolipõllul seminaari lõpetajaid. Ja see tee on nimelt, et õpetajate palgatingimused, ja nende töötamistingimused üldse sedawõrd parandataks, et koolipõld iseenesest kinni hoida suudaks neid, kellel kaswatustöö wastu huwi on. Ma teen ettepaneku seda paragrahwi kõigi märkustega wälja jätta.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Martinson: Komisjoni nimel ei saa ma ühineda ettepanekuga.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Gustawson'i ettepanek ei ole iseseisew ettepanek ja paragrahwi hääletamisel teewad härrad Riigikogu liikmed ise tarwilised järeldused. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 14 wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 15. Seminaari kursusele järgneb kursuse lõpetaja praktika-aasta õpetaja kandidaadina algkoolides.

Märkus 1. Praktika-aasta wõetakse arwesse õpetaja teenistusaja arwamisel. Selle eest maksetakse seminaari haridusega õpetaja palk.

Märkus 2. Haridusministeeriumi loaga wõib praktika-aastat edasi lükata.

Märkus 3. Pedagoogikanõukogu wõib praktika-aastast wabastada neid seminaari lõpetajaid, kes juba enne vähemalt ühe õpeaasta algkoolis õpetajana on töötanud.

L. Raudkepp (kristl.): See juriidiline moodus, kuidas siis seminaari kursuse lõpetaja kandidaadina algkoolidesse määratakse wõi walitakse, ei ole mulle selge. Kui teda peaks walitama, siis muidugi, nagu sunnitakse waliwale instantsile midagi peale. See teeks raskusi. Wõib olla aruandja seletab kuidagi wiisi ära, mis siin juriidiliselt selle all õieti tuleb mõista. Siis ma ettepanekut ei teeks, aga sel puhul, kui ta nii, nagu ta siin on, jääb, peaks ma ettepaneku tegema, et komisjon määraku lähemalt ära, mil wiisil algkooliõpetaja kandidaat ametisse määratakse, wõi walitakse, see tähendab, et paragrahw tuleks komisjoni tagasi anda.

Juhataja K. Wirma: Sõna on järjekorras rkl. Martinson'il.

E. Martinson (sd.): Praktika-aasta tuleb korraldada niisamasugustel alustel, nagu iga õpetaja tööaasta, tähendab õpetaja walitakse, kuid wahe harilikul õpetaja ja selle praktikandi wahel on see, et praktikant ei ole weel täielik kutseline õpetaja, waid kutsetunnistuse wäljaandmine järgneb pärast seda aastat. Algkooliseaduse põhjal tuleb ta omawalitsuse poolt walida ja kinnitada, muud wahet temal ei ole. Temal on täielik õigus alg-

kooliõpetaja olla. Praktika-aastale järgneb weel mõnenädalane kursus, kus läbi arutatakse praktikandi wõimised. Siis alles selgub tema kõlbamine, wõi mitte-kõlbamine kooliõpetaja ametisse. Kuna ta ju teatawas mõttes seminaari on lõpetanud, ja kuna meil kutseta õpetajaid küllalt ametis on, siis wõiwad need, kes seminaari kursused lõpetanud, täiesti, nii õpetajana, kui ka praktika kandidaadina esineda. Kui aga pärast weel selgub, et ta kõlbulik ei ole sellesse ametisse, siis wõib weel tagant järele teda sellesse ametisse mitte määrata ja tema kutsetunnistust talle mitte wälja anda. Sarnane moodus on juba ka teistes maades ette nähtud, seal järgneb isegi kaheaastane praktika. Nii ei ole siin midagi uut sisse seatud.

L. Raudkepp (kristl.): Kahjuks ei läinud mul asi mitte selgemaks. Kui seminaari kursuse lõpetaja juba palka saab ja täiesti õpetaja kohuseid täidab ja kui ta walitaw on, siis tähendab, wõiwad kandidideerida ka teised wabale õpetajakohale ja walitakse sinna muidugi see, kellel rohkem kogemusi on ja kes parem on. See, kes alles koolipingilt tuleb, seisaks ikka wiimasena ja wäga wõimalik, et siis nemad kohta ei saa praktika-aastaks ja nad jääksid nii taewa ja maa wahele ripuma, sest kooliwalitsused ometi ei wõi walimiste peale mõjuda. Nad ei wõi ette kirjutada, et kandidaatide hulgas on tingimata keegi, kes peab koha saama. Nii-sugust walimist ei wõi olla ja niisugust nimetamist ka ette nähtud ei ole. Nii et ikkagi täbarasse seisukorda jääks see asi ja ma olen sunnitud seda ettepanekut tegema, et § 15. komisjoni tagasi antaks, kes lähemalt ära määraks, mil wiisil seminaari kursuste lõpetajaid algkoolidesse nimetatakse wõi walitakse.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik:** Austatud Riigikogu liikmed! See ei ole sugugi nii keeruline asi. Kui meil tarwidus on kutseõigusteta õpetajate järele, siis leiawad kohta ka seminaari lõpetajad. Aga kui peaks üleproduktsoon tekima, mida küll lähemas tulewikus arwata ei ole, siis wõiks ju nii tulla, et seminaari lõpetaja kohta ei saa. Aga see asjaolu, et tal kutsetunnistust ei ole, ei muuda sugugi seda kohasaamist, sest kui tarwidus on, siis walitakse ta ja ainult selleks üheks aastaks kinnitatakse wõi

registreeritakse õpetaja kohuste täitjaks. Kui ta siis selle praktika-aasta läbi on teinud, siis saab ta, ehk ta ei saa tunnistuse, ja siis võib ka uus valimine tulla ja siis walitakse ta juba õpetajaks. Nii ei ole siin midagi wõimatut ega iseäralist, mis mitte läbiwiidaw ei ole. Ja et see praktika-aasta tarwiline on, seda näitas juba härra Martinson, see oli ka komisjonis kaalumisel ja mitmel maal on see läbi wiidud. See ergutab ehk nõuab, et õpetaja kandidaat mitte üksi seminaaris pedagoogiliste küsimustega tegemist ei teeks, waid et ta üks aasta wäljaspool seminaari töötaks ja siis selle ühe aasta õpetöödest aru annaks ja asjatundjate, seminaari direktori ja teiste käest veel juhatus saaks. See oleks meie õpetajate soliidsem ja küllaldasem ettewalmistus, kui ta siinemaani on olnud. Minu arwates on see paragrahw kõigi nende märkustega täiesti wastuwõetaw.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Martinson: Ei tarwita.

Juhataja K. Wirma: Aruandja sõna ei tarwita. Rkl. Raudkepp'i poolt on ettepanek tehtud § 15. komisjoni tagasi anda. Panen selle ettepaneku kõige pealt hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw enamuse on wastu, sellega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen § 15 komisjoni poolt ettepanekud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 15 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 16. Praktika-aasta lõpetajaile korraldab seminaari (gümnaasiumi pedagoogilise haru) pedagoogikanõukogu kursused praktika-aastal tekkinud küsimuste selgitamiseks ja seminaari kursuse täiendamiseks. Kursuste korraldamise kohta annab haridusministeerium lähema juhatuskirja.

L. Raudkepp (kristl.): Mina leian, et sõna „kursused“ liiga ebamäärane on. Kursuste all võib tööd mõista, kus ainult ette kantakse, ilma et katsed oleksid olemas. Aga võib ka selle all mõelda, et see kursuste töö lõpeb katsetega. Ega siis katse ei ole mingi häbiasi. Kõrgemal õpetusastmel, näituseks ülikoolis, on ju nad olemas. Miks neid siis siin ei tohi olla? Ma panen ette, et § 16. sõna „kursused“

juurde lisada teises reas „ühes katsetega“, kolmandas reas sõna „ja“ ära jätta ja sinna asemele wõtta „teadmiste ja oskuste katsumiseks ja“ ja siis neljandas reas sõnale „kursuse“ järele juurde lisada „ja katsete“. (M. Martna (sd.): Kas katse wõi katsumine?) Eksam. (M. Martna (sd.): Eksam on katsumine minu arwates.)

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Martinson: Hariduskomisjon asus seisukohale, et neid detailisid asjata oleks ette näha, kuna selle paragrahwi lõpus on tähendatud, et kursuse korraldamise kohta annab haridusministeerium lähemaid juhatuskirju. Kui on tõesti tarwilikud need katsumised, siis võib ju neid ka korraldada haridusministeeriumi juhatuskirjade põhjal. Nii et siin wististi tarwidust ei ole detailisid ette näha ja sellepärast mina selle ettepanekuga komisjoni nimel ühineda ei saa.

Juhataja K. Wirma: Asun hääletamisele. Rkl. Raudkepp'i poolt on ettepanek tehtud § 16. sõnale „kursused“ juurde lisada „ühes katsetega“, III reas sõna „ja“ ära jätta ja selle asemel wõtta „teadmiste ja oskuste katsumiseks ja“, IV rida „kursuse“ järele juurde lisada „ja katsete“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasilükatud. Kes on § 16 wastuwõtmise poolt. (Hääletatakse.) § 16 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 17. Kursuste tööst on üks seminaari asukohta koolinõunikudest haridusministeeriumi määramise järele kohustatud osa wõtma.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 17 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Martinson (loeb): § 18. Õpetaja kandidaadi poolt esitatud praktika-aasta andmeid, kursuste töö tagajärgi ja koolinõuniku arwamist praktika-aasta töö kohta arwesse wõttes, otsustab seminaari (gümnaasiumi pedagoogilise haru) pedagoogikanõukogu algkooliõpetaja kutsetunnistuse wäljaandmise.

Märkus. Haridusministeeriumil on õigus keelata õpetaja kutsetunnistuse wäl-

jaandmist, kui kandidaat oma ebakõlblise ülespidamisega näidanud, et ta õpetajaks ei kõlba.

Wariant: Märkus § 18. juurde wälja jätta.

H. Bauer (kristl.): Toetan esimest wariatsiooni märkuses. Tihti saab just praktika-aasta jooksul tundma, kas õpilane kõlbab õpetajaks wõi mitte. Haridusministeeriumi esitaja wõib meile ka seda seletada, et on juhtumisi, kus õpilane seminaaris enam-wähem korralikult õppinud on, aga siis kui ta läheb praktika peale, näitab ta haiglasi kalduwusi, millest ma siin rääkisin. Niisugust isikut ei wõi mitte õpetajaks lasta. Siis öeldakse, et pedagoogikanõukogu wõib sel juhtumisel ka tema wastu waielda ja ei pruugi temale kutsetunnistust wälja anda. Aga pedagoogikanõukogu wõib ütelda: et meil otsekohe-seid andmeid ei ole; koolinõunik wõib küll ka selleks materiaali saata, aga siiski meie usume rohkem selle sisse, kuidas meie oleme teda näinud kooliõpilasena olewat. Mis ta ühe aasta jooksul wäljas tegi, meie seda ei tea. See wõib olla, et see on ka sihilik waade. Siis tuleb tihti ette, et endised õpilased tulewad ja nuruwad lihtsalt enesele tunnistuse wälja, seletades teatawat juhtumist nii ja naa oma kasuks. Lõpuks tuleb wälja, et ärdameelsuse tõttu saab isik kutsetunnistuse kätte ka siis, kui ta seda ära teeninud ei ole, näituseks, mõni haiglaste kalduwustega isik. Praktika proowiaastal on praktikant, nagu praegu selgus, rohkem õpetaja kui õpilane ja allub otsekohe haridusministeeriumile, aga mitte seminaari pedagoogika nõukogule. Arwan, et haridusministeeriumil peab ka õigus olema oma tegelaste kohta sõna ütelda, kas nad kõlbawad wõi mitte ei kõlba õpetaja kohuste täitmiseks. Õpetajal on tõsised ülesanded ja sellepärast peab tõsiselt waatama, et niisugune isik kohale ei satuks, kes selleks mitte ei kõlba. Öeldakse, et peame usaldama õpetajatenõukogu. Ma olen sellega täitsa nõus. Aga mispärast siis mitte usaldada haridusministeeriumi? Haridusministeeriumil on õigus just sedasama usaldust nõuda. Tema peal on täielik wastutus õpetaja eest. Kelle peal kohustused on, sellel peawad ka õigused olema. Sellepärast olen mina esimese ettepaneku poolt, et teda wastu wõtta. Selle ettepaneku teen mina demokraatliku liidu nimel, et haridusministeeriumil peab õigus olema kee-

lata õpetaja kutsetunnistust wälja anda, kui kandidaat oma ebakõlblise ülespidamisega on näidanud, et ta õpetajaks ei kõlba. Minu arwamise järel on iseenesest mõista, et selle wastu hääletada ei saa.

Juhataja K. Wirma: Wäljaspool järjekorda on sõna aruandjal.

Aruandja E. Martinson: Ma esitan need motiivid, mis selle teise wariandi pooldajad ette tõid hariduskomisjonis. Kuna juba härra Bauer esimest warianti siin motiweeris, siis ma selle juurde ei arwa tarwis enam tulla. Mina olin üks neist, kes selle wariandi poolt olid, et § 18 märkust wälja jätta järgmistel põhjustel: juba eespool oleme wastu wõtnud paragrahwi, mille põhjal neid õpilasi seminaarist eemaldada wõib, siis kui nad ei kõlba õpetajaametisse, kui neil on mingisugused puudused, wõib seminaarist tagandada neid sel ajal, kui nad weel on seminaari õpilased. Mispärast lastakse neid nii kaugele jõuda, et nad alles lõputunnistuse kättesaamise ajal näitawad, et nad ebakõlblise ülespidamise pärast õpetajaks ei kõlba.

Kui õpilane on näidanud, et ta ei kõlba mitte koolis õppima, on ta warastanud ehk midagi muud ebakõlblist teinud, siis wõib teda igal ajal koolist kõrwaldada. Selleks ei ole tarwilik seminaari-seadusesse erilist paragrahwi wastu wõtta. Ja see igawene katsumine! Esiteks peab õpilast seminaari astudes järel proowima, kas ta üldse õpetajaametisse kõlbab, siis seminaaris olles peab waatama, kas ta mitte ebakõlbline ei ole. Ta peab ultrakõlbline isik olema, sest selleks on ju õieti need praktika-aastad, selleks on ju kooliajal eriline kõrwaldamise wõimalus. Ja nüüd tahetakse weel erilist mõõdupuud maksma panna. Muidugi, ka meie nõuname, et seminaari lõpetaja kõlbline oleks, aga ega see weel teda kõlblisemaks ei tee, kui sellel seadusel kõne all olew paragrahw sees on, see annab tugewa abinõu kätte administratsioonile kõrwaldada ametist isikuid, mitte ainult ebakõlbluse pärast, waid ka muil põhjustel. See ei oleks soowitaw. Ja wõib ju nii kui nii igal ajal walitsuse wõimuga kõlbmata isikuid ametist tagandada ja kõrwaldada. Nii ei ole selle paranduse järele mingisugust tarwidust Soowitan märkus wälja jätta.

O. Gustawson (is.): Härra Bauer, samuti ka haridusministeeriumi esitaja

püüdsid juba hariduskomisjonis käesolewa märkuse sissetoomist õigustada, siin kohal uesti korratud motiividel. Mina vähemalt pean ütlema, et ettetöötud wäited usutawuse muljet jätta ei suutnud. Imelik on, et härra Bauer tahab paigutada seminaari ühes pedagoogikanõukoguga nagu kusagile kuu peale. See ei saa luua sidemeid waldadega ega teiste kohtadega, kus teatud kandidaat oma proowiaastalise katse on sooritanud, ministeeriumi keeles öeldud. Mina arwan, et kui haridusministeerium wõib nõutawaid teateid hankida, siis seda sama hästi ka pedagoogikanõukogu wõib teha. Ma ei näe ühtegi enamsoodustawat asjaolu, mis annaks haridusministeeriumile wõimaluse kergemini teostada kontrolli, kui seda sunnib teha seminaari pedagoogikanõukogu. Wõib ju wäga hästi seminaaride seaduse põhjal antawasse määrustikku sisse wiia nõude, et pedagoogikanõukogu on kohustatud enne kutsetunnistuse wäljaandmist nõutama kandidaadi kohta teateid sealt kohast, kus wiimane oli ametis.

Järjekult kartus, et wõiks pimesi anda kutsetunnistus kellegile, kes ei kõlba, kõlbliselt ei wääri õpetaja olla, ei saa minu arwates olla põhjuseks, et õigustada selle märkuse sissetoomist. Tõsine põhjus ei seisa mitte selles, et sel teel tahetakse kõlbliselt alawäärtuslisi õpetajaid kõrwaldada, sest see sõna „ebakõbliline“ ei ütle ju mitte midagi wõi õigem ütleb wäga palju. Mitte ainult moraalselt ehk kõlbliselt alawäärtuslisi õpetajaid ei wõimaldaks see märkus prakeerida, waid üldse õpetajaid, kes haridusministeeriumile lihtsalt ei meeldi ja kellest tahetakse lahti saada. Siin ongi koer maetud. See ongi asjaolu, mis haridusministeeriumi on sundinud käesolewa märkuse kaudu keeldõiguse järele kätt sirutama. Meie saame wäga hästi aru, et haridusministeerium tahab ennast asetada seminaari pedagoogikanõukogu kulul eesõigustatud seisukohta, tahab endale wõtta wõimaluse kõrwaldada oma äranägemise järele õpetajaametist inimesi, kas poliitilise meelsuse pärast wõi mõnel teisel põhjusel. See aga loob ilmingimata pinna terawteks kokkupõrgeteks. Ma ütlen rohkem weel, see on otsekohene umbusalduse awaldus pedagoogikanõukogule, sest tõesti pedagoogikanõukogu seminaari juures, kus õpilane terwelt kuus aastat on õppinud, see pedagoogikanõukogu ei suutwat otsustada, kas teatud seminaari lõpe-

taja ning õpetajaameti kandidaat, on kõbliline wõi mitte kõbliline kutsetunnistuse omandamiseks. Ja siin tuleb haridusministeerium kes ei ole, wõib olla, kunagi kuulnudki sellest kandidaadist, ja paneb oma veto peale: sellele ja sellele ei tohi kutsetunnistust wälja anda. Meie arwates ei kannata sarnane wäide vähematki arwustust. Muidu on meile aga arusaadaw, millise tagamõttega haridusministeerium siin talitada tahaks ja kuhu ta oma poliitikaga sihhib. Siin kiputakse kaaluma kandidaate mitte koolihuwi, waid sootuks millegi muu seisukohalt. Ma ütlesin juba enne, kuidas haridusministeerium, näituseks, Tallinna pedagoogikanõukogudest mööda minnes, on kõrwaldanud seminaarist ja keskkoolist õpilasi, kes on olnud pedagoogikanõukogu attestatsiooni järele parimad õpilastest. Pedagoogikanõukogu on nende õpilaste suhtes piirdunud ainult noomitawa märkuse tegemisega. Haridusministeerium on aga hoolimatalt rainunud oma otsuse: need õpilased jala pealt koolist wälja wisata!

Samuti on toimetatud ka õpetajatega. On jätkunud isegi sellest, kui mõni õpetaja on julgenud haridusministrit kui sarnast arwustada, et sellest õpetajast 24 tunni kestes lahti saada. Ma saaksin aru, kui meie haridusministeerium oleks tegutsenud kooli huwides, oleks küsimusi wõtnud kaswatustöö huwide seisukohalt, siis wõiks weel wähegi juttu olla sellest, et pedagoogikanõukogude kulul wõiks ministeeriumile erakordseid wolitusi anda. Kui aga arwesse wõtta siimaalset tendentsi, mis on kantud sootuks teistest puht-poliitilistest huwidest, siis on see enam kui lubamatu anda haridusministeeriumile pedagoogikanõukogude kulul sarnaseid erakordseid wolitusi, nagu käesolew märkus ette näeb. Ma toetan seda warianti, mis näeb ette märkuse wäljajätmist.

J. Wain (sd.): Lugupeetud rahwasaadikud! Mina kuulasin kogu aeg selle seaduse arutamist pealt ja minus tõusis lõpuks küsimus, kas õpetaja siis, kui ta kõigist nendest sõeltest läbi on käinud, weel õpetajaks kõlbab wõi mitte. Ma pidin kõigi nende paragrahwide põhjal seisukohale asuma, et ta siis enam õpetajaks mitte ei kõlba. Meie teame juba, et praegugi seminaaridesse tung suur ei ole, ja et sinna wastu wõetakse peaaegu kõik meesõpilased, kes aga wõistluseksamile tulid.

Tallinnas wõeti kõik need meesõpilased wastu, järjekult 100% tahetakse meesõpetajaid rohkem saada. Kui meie aga selle seadusega veel raskendame õpetaja seisukorda, siis need, kellel erilist tarwidust selle ala peale minna ei ole, jätawad seminaari astumata. Juba eelmises paragrahwis käsitatud proowiaasta tõukab neid inimesi, kellel erilist tarwidust ei ole õpetajaks minna, selle kutse alalt eemale. Meie peame teadma, et waldades ja alewites, aga ka linnades koolidehoolekogud, keda lastewanematest moodustatakse, selle kasuks samme astuwad, et õpetajaks saaks isikud, kes selle koha peale püsima jääwad. Kui teie aga sinna saadate õpilase, kellel ei ole wastawat tunnistust, et tema juba püsiwalt sinna jääda wõiks, siis walitakse ikka see, kel alaline õpetajatunnistus juba on. Nüüd aga veel praegu kõne all olew paragrahw. Õpetaja peab mitme ja mitme asutuse poolt otsuseid nõudma ja kõigi nende asutuste käest tingimata heakskiitwa otsuse saama: esiteks töötagajärgede kohta, mida tema on esitanud kursustel; siis koolinõuniku arwamise, siis seminaari pedagoogikanõukogu arwamise ja siis lõppude-lõpuks haridusministeeriumi arwamise kõlbluse kohta. Aga kui paljudel asutustel ja inimestel on wäga mitmesugused üksteisele wastukäiwad arwamised, siis on raske soowitawaid otsuseid kätte saada. Nende arwajate seas on neid, kes mitte ei tööta kooli alal kui teadusmehed, waid töötawad mitmesuguste kalduwuste kohaselt; seda ütleksin eriti ma kõikide kristlikkude kohta ja sellepärast, et nendel see südameasi käib ikka alati mõistusest üle. Wõtamegi selle usuõpetuse küsimuse. Kui koolinõunikuks on isik, kes seda õpeasja esimesele kohale ei tõsta ja haridusministriks isik, kes õpetajat eestkätt sellest lähtekohast hindab, ja kui seminaari-nõukogu nõuab, et õpetaja peab oskama loogiliselt mõelda, mida usutunnete all kannatajalt arutihti asjata ootad, siis mis jääb õpetajast lõppude-lõpuks järele? Ta wõib püsida koha peal kindlasti, kui kõik arwamised ja kalduwused ühte kaewandisse kokku woolawad; kuid teine nähtus on, mis tihemini kordub, et õpetaja muutub selgroota olewuseks, sabaliputajaks, teeb igal pool niisuguse näo, missugust oodatakse seal, kus ta esineb. Eriti pentsik on aga kõlbluse mõõdupuu, millega haridusministeerium õpetajaid peab hindama. Mina olin peale kolmeaastase praktika

õpeasutuses, kus ma kutsetunnistuse saamiseks õppisin, ja see õpetaja, kelle peal kõlbluse tollipulgaga mõõtmine erilisel lasus, nimelt usuõpetaja, tuli minu kohta seisukohale, et mina üldse kooliõpetajaks ei kõlbada. See oli 1905 a. rewolutsioonile järgnewal reaktsiooni ajal, mil ideelised noored kõik moraalselt kannatasid. Ma olin terawas wastasrinnas isikutega, kes witsahirmu jagajatele jumalaõnnistust jagasid; sellest järeldatigi, et ma ei kõlbada kui uskmata, mitte kooliõpetajaks, pealegi poodawat mind ühel heal päewal üles, ja kui mind ei peaks mitte üles poodama, siis minu sisemine kooskõlata ja tasakaaluta olek see wiia nii kaugele, et ma ise ennast üles poon. Teie aga näete, et ma praegu elan. (Näer. Wahelhüüe H. Bauer'i (kristl.) poolt.) Aga teie ametiwend usuõpetaja poos enese tõesti üles. (Wahelhüüe: See käib üle minu mõistuse.) See oli waimulik, hulk aega teeninud, aga seal tuli ilmsiks, et ta Ameerika kingitusi nälgivate laste suu eest üle löi, ja end lõpuks üles poos. (H. Bauer (kristl.): Kust Teie selle numbri wälja wõtsite?) Paidest, minu usuõpetaja oli see. (Segased wahelhüüed.) Sellepärast teie teda ei tunne, et ta end üles poos; kui ta elaks, siis tunneksite teda kui kaaswaimulikku küll.

Ja waadake nüüd, kui kooliõpetaja kõigi nende asutuste heakskiitmist peaks ära teenima, siis muutuks õpetaja selgroota olewuseks. Mina aga arwan, et meie peaksime katsuma omas riigis kaswatada selgrooga kodanikka, kodanikka, kes julgeks oma nägu igalpool näidata, oma arwamist igalpool awaldada. Ja kui tahetakse iseseiswaid kodanikka kaswatada, siis peab õpetaja iseseisew, tugewa selgrooga olema, mida aga need paragrahwid ei kaswata, eriti aga märkus, kui teie ka selle wastu wõtate. (Wahelhüüe. J. Piiskar (is.): See märkus on selgroo murdmiseks.) Siin lammutatakse veel neid üksikuid selgroo lülisid, mis veel kokku on jäänud ja sellepärast ei kõlba see märkus mitte kuhugi. Aga ka selle paragrahwi järele selgrooga olewusi ei kaswatata, waid ainult kahepaikseid!

J. Rea (töörp.): (Kõneleja poolt stenogramm parandamata, kõne kokku wõetud.) Teeb § 18 juurde järgmise paranduse: „Õpetaja kandidaadi poolt

esitatud praktika-aasta andmeid ja kursuse töö tagajärgi arvesse võttes, otsustab seminaari (gümnaasiumi pedagoogilise haru) pedagoogikanõukogu algkooliõpetaja kutsetunnistuse väljaandmise“.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Martinson**: Märkuse ja variandi kohta on motiivid esitatud ja nende kohta ma sõna enam ei tarwita. Wiimane kõneleja rõhutas, et koolinõuniku arwamist ei tule mitte arvesse võtta, seda põhjendades sellega, et koolinõunikud olewat maaliitlased. Mina olen koolinõunikkude kohta käiwa märkuse kokku seadnud, kuid minu teada seda seaduse punkti mul küll sisse wõetud ei ole, et koolinõunikud peawad maaliitlased olema. Tegelikult tean ma ka, et koolinõunikkude hulgas on mittemaaliitlastel enam. Ma ei tea ju kindlasti nende poliitilist meelsust, kuid ma wõin konstateerida, et koolinõunikkude hulgas ka pahempoolsete ilmawaadetega inimesi on. Nii ei saa eelkõneleja argumenti tõsiselt arvesse võtta. Küll on aga minu arwates tingimata tarwilik koolinõuniku arwamist ära kuulata ja ka arvesse võtta, sellepärast, et koolinõunik peaks otsustama seminaari lõpetaja praktikatöö kohta, kuna seminaari pedagoogikanõukogu on teda hindanud terve õpetöö jooksul enam teoreetilisest seisukohast. Kooliõpetaja amet aga nõuab tähtsal määral praktilist oskust. Wõib ju ette tulla, et mõni koolinõunik ka poliitilise meelsuse pärast, sellepärast, et ta maaliitlane on — praktikanti õieti ei hinda, aga ma arwan, et see on erakorriline ja ebanormaalne nähtus ja sellepärast seda argumendina siin wõtta ei saa. Nii ei saa ma ühineda wiimase ettepanekuga ja tuleks seda eraldj hääletada, kuna aga variandi wastuwõtmise ühel wõi teisel kujul oleneb hääletamisest.

Juhataja **K. Wirma**: Hääletamisele tuleb kõigepealt märkus, mis on esitatud variandina. Peale selle on rkl. Rea poolt ettepanek, et teises reas sõnad „koolinõuniku arwamist praktika-aasta töö kohta“ wälja jääks ja sõna „ja“ tuleb teise kohta paigutada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääl.) Poolt on 26 häält, vastu 31, sellega langeb märkus ära.

Kes on rkl. Rea ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtaw enam on

wastu, ettepanek on tagasi lükatud.

Kes on § 18 ilma märkuseta wastuwõtmise poolt? (Hääletatakse.) § 18 on nähtawa enamusega wastuwõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 19. Ülewalnimetatud kursuste töö eest saawad seminaari (gümnaasiumi pedagoogilise haru) õpetajad tasu haridusministeeriumi poolt määratud normide järele.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 19 on nähtawa enamusega wastuwõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 20. Igas seminaaris on juhatajal (direktoril) abi (inspektor) klasside arwu peale vaatamata.

Märkus. Ühisseminaarides ei wõi direktor ja inspektor ühest soost olla.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 20 on nähtawa enamusega wastuwõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 21. Seminaari lõputunnistuse omanikul on gümnaasiumi lõpetaja õigused.

Märkus. Lõputunnistus antakse seminaari lõpetajale kätte alles pärast õpetaja ametikohustest wabanemist (§ 14).

O. Gustawson (is.): Ettepanud märkus käesolewa paragrahwi kohta sihib jällegi sinna, et seminaari lõpetajaid sundida igal tingimisel õpetaja olema. Kui üldhariduslikus keskkoolis otsekohc peale kursuse lõpetamist õpilastele lõputunnistus kätte antakse, siis ei tohiks seminaari lõpetajaid asetada neist halwemasse seisukorda. Rääkimata sellest, et käesolew märkus wäga ebamääraselt redigeeritud, sünnitaks ta tegelik käsitamine pealegi suuri raskusi. Meil kõigil on teada, et suur osa õpetajaid teisi õpetades ühtlasi ise õpiwad keskkoolis wõi üliskoolis, töötades nii kahel frondil korraga, samuti nagu seda teewad teisedki ametnikud meie riigis. Senni ei ole haridusministeerium ega teised ministeeriumid selle kohta keeldmäärusi maksma pannud. Wõib ju olla, et sarnane seisukord ebanormaalne on, aga ta on juba kord niisugune ning sellega tuleb arwestada. Haridusministeerium on senni sallinud, et inimesed, kes õpetajametis, ühtlasi käiwad üliskoolis. Seminaa-

ride lõpetajad tahetakse aga käesolewa paragrahwi märkusega halvemasse seisukorda panna, sellega, et neilt tahetakse wõtta wõimalus kasutada õigusi, mida teised õpetajad ja muud ametnikud wabalt kasutawad. Olles õpetaja ei saaks seminaari lõpetaja ülikooli astuda, waatamata, et tal keskkooli lõpetaja õigused. Mina vähemalt ei oska aru saada põhjustest, mis sunniksid siin seminaari lõpetajate õigusi kitsendada. Weel rohkem: kui seminaari lõpetaja tunnistakse praktika-aasta lõpul õpetajaametisse kõlbmataks ja kui ta § 14-das ettenähtud kohustusi täita ei saa, kuidas on siis lugu kutsetunnistuse kättesaamisega? Kui olla järjekindel, siis ei saa sarnasel puhul seminaari lõpetaja lõputunnistust käesolewa märkuse põhjal üldse kätte ja talt on wõetud wõimalus ülikooli astuda. Ma arwan, et see märkus oma otstarwet ei täida. Minu arwates tuleks siin talitada analoogiliselt keskkooli-seaduses ettenähtud korrale. On seminaari kursus läbi, siis antagu seminaari lõputunnistus lõpetajale kätte. Teistes paragrahwides ettenähtud kohuste täitmisega ei tuleks lõputunnistuste wäljaandmist mitte siduda.

Minu arwamise järele ei ole mingisuguseid kaaluwaid põhjusi, mis sunniksid lõputunnistuse kätteandmist aastaid wiitama. Siin wõib tulla juhtumisi, kus õpilane harilisele 3-aastasele õpetajaks olemisele 6-aastase maksuta õppimise eest seminaaris lisaks weel kolm aastat peab õpetajana teenima, kui ta kõik 6 õpeaastat on saanud toetusraha täiel määral. Nii siis, kuus aastat peale seda momenti, kus õpilane seminaari kursuse lõpetanud, antakse talle alles lõputunnistus kätte. Sarnast seisukorda ei tunta ei kusagil ega üheskj koolis. Kõike eeltähendatud arwesse wõttes teen mina ettepaneku § 21 juures olewat märkust järgmiselt redigeerida: „Lõputunnistus antakse seminaari lõpetajale kätte seminaari kursuse lõpetamisel“.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Martinson**: Komisjoni seisukohalt ei saa ettepaneku nõus olla.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Gustawson'i poolt on ettepanek tehtud § 21 juures olewat märkust järgmiselt redigeerida: „Lõputunnistus antakse seminaari

lõpetajale kätte seminaari kursuse lõpetamisel“.

Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 31 häält, wastu — 18, sellega on ettepanek wastu wõetud.

Panen § 21 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 21 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 22. Seminaari pedagoogikanõukogu liikmeiks on:

- a) seminaari juhataja ja tema abi;
- b) kõik seminaari õpetajad;
- d) seminaari algkooli juhataja;
- e) seminaari algkooli pedagoogikanõukogu 2 esitajat;
- h) seminaari arst;
- i) 2 lastewanemate esitajat;
- k) seminaari ülewalpidaja esitaja;
- l) 1 seminaari wiimase klassi õpilaste esitaja sõnaõigusega.

Wariant: punkt 1. wälja jätta.

Märkus. Gümnaasiumi pedagoogilises harus täiendatakse pedagoogikanõukogu wastawalt punkt d ja e ettenähtud liikmetega.

O. Gustawson (is.): Haridusministeeriumi poolt esitatud seaduseelnõus ei olnud üldse ette nähtud seminaari õpilaste esitust pedagoogilises nõukogus. Hariduskommisjonis läks pooleldi läbi poolik seisukoht: anda seminaari pedagoogikanõukogus õpilaste esitus ainult sõnaõigusega. (M. Laarman (põl.): Sedagi on liig.) Sedasama arwas Teie endine ja wõib olla ka praegune südamesõber. Meiegi omalt poolt rõhutame, et see poolik esitus iseenesest palju ei paku. Meie nõuame, et antakse õpilastele täisõiguslik esitus pedagoogikanõukogus. (Wahelhüie paremalt poolt: Ühesõnaga: õpetajad koolipinkide peale ja kooliõpilased juhataja.) Kui teie tahate niisuguse rumalusega maha saada — siis Jumala nimel. Ma arwan aga, et minu ettepanek nii rumal ei ole, et ta teie wahelhüüdega wõidlemise alla wõiks tulla.

Minu arwates tuleks õpilaste ja õpetajate wahekordi arendada selles suunas, et luua seminaariumis kodust õhkkonda ja seltsimehelikka, ehk olgu teie rahulduseks öeldud — sõbralikka suhteid õpilaste ja õpetajate wahel.

Minu arwates on terwitataw wahekord, kus õpilased usaldawad õpetajaid ühelt poolt ja õpetajad samuti usaldawad õpilasi. On sarnane wahekord ainuterwe ja terwitataw, siis peab minu arwates niisugust wahekorda igatewiisi luua katsuma. Siin on tähendatud paremalt poolt kristlikust rahwaerakonnast, et sel teel pedagoogikanõukogus õpetajad kahe tule wahele jääksid ja et õpilased spioneerimist õpiwad, kuuldes pedagoogikanõukogu arwamisi ja neid omal wiisil teistele kaasõpilastele edasi andes. Sarnaselt walgustas küsimust härra Bauer, wõi härra Raudkepp, ma hästi ei mäleta. Ühtlasi kiitis see härra aga eestlasest keskkooli õpilast, teda attesteerides kui soliid ja korrektset täismeest. Härra Raudkepp peaks need sõnad meeles pidama ja siit wälja minnes tegema wastawad järeldused. Kui see nii on, siis on see üks asjaolu, mis räägib õpilastele esitamisõiguste andmise poolt. Aga siin on weel üks teine põhjus. Mu ettepanek on, et kahe wiimase klassi õpilased wõiksid seminaari pedagoogikanõukogust osa wõtta. Need on kõik õpilased, kes aasta wõi kaks hiljem astuwad õpetajateks. Nende seas on pealegi neid, kes tegelikult juba kooliõpetajad on olnud. (J. Hünerson (põl.): See on kõik liiga.) Arusaadaw, Teie, härra Hünerson, seaksite kordniku wõi raiooniülema igale õpetajale wahiks juurde. Eks kogupõllumehed ohja juba ammuigi ja eks „Kaja“ aita wahwält kaasa õpetajate poliitilises koostamises. (J. Hünerson (põl.): Ometi on keegi, kes ohjeb eab.) Ei ole ühtki põhjust, mis keelaks seminaari õpilaste esitajaid pedagoogikanõukogust osa wõtmast. Osa pedagoogikanõukogu esitustest aitab õpilasele selleks kaasa, et nad pedagoogikanõukogus wõiwad wiljakalt kaasa aidata õpilaste ja õpetajate wahel tekkinud arusaamatuste ja kokkupõrgete lahendamisel.

Kommisjoni aruandja rkl. Treiberg tähendas, kuidas tema oma kogemuste järele wõib konstateerida õpilaste osawõtmisest pedagoogikanõukogus kõige paremaid tagajärgi. Teinekord waenulikud suhted õpetajate ja õpilaste wahel on õpilaste esitajate osawõttel kõige paremini lahendatud. Need inimesed, kahe wiimase klassi õpilased, nagu ma juba tähendasin, astuwad ise juba aasta wõi paar hiljem koolijuhatajaiks. Teie aga tahate tõmmata piiri ja ütlete: siin ei tohi ta weel kaasa rääkida pedagoogikanõukogus, sest tal

puudub diploom. Teie unustate, et inimene ei küpse mitte ühe korraga, just siis, kui ta lõputunnistuse kätte saab, waid õpetaja seminaaris luuakse kogu 6 aasta kestel, mil ta seminaaris õpib, ja wiimase kahe aasta jooksul tohiks see loomisprotsess nõnda kaugele jõudnud olla, et õpilane wäga hästi teab, missugused kohustused ta enda peale wõtab täieõigusliku liikmena pedagoogikanõukogust osa wõttes. Minu arwates ei lähe õpilased sinna spioneerima, waid neid huwitawad samuti kui õpetajaid õpetus-kaswatuslikud küsimused. Asüdes teie seisukohale, et õpilane ei tohi osa wõtta pedagoogikanõukogu koosolekust sellepärast, et seal tulewad arutamisele õpetajate ja õpilaste wahekorda käsitawad küsimused õpilastega, küsiks inina, kas seesama oletus ka õpetajate kohta maksab. Kui olla järjekindel, siis ei tohiks ju ka õpetajad sealt osa wõtta, sest muuseas arutab pedagoogikanõukogu ka neisse puutuwaid küsimusi. Siin kardetakse, et 2 õpilast wõiwad mõju-, wõi õigem surwet awaldada pedagoogikanõukogu otsuste peale, õpetajad katsuda õpilastele meele järele olla jne. Ma usun, et seminaari õpetajad kaugelt kõrgema proowi julgesti wälja kannatawad, kui härra Bauer neist arwab. Lõpukokkuvõttes arwan, et wähemalt 100% on rohkem neid asjaolusid, mis räägiwad selle poolt, et tuleb anda 2 wanema klassi õpilastele täisõiguslik esitus pedagoogikanõukogust osa wõtta.

Teen järgmise ettepaneku: § 22 p. 1 muuta järgmiselt: „Seminaari kahe wiimase klassi õpilaste esitajad, kumbagist klassist üks.“

H. Bauer (kristl.): Härra Gustawson tegi siin laialisi lubadusi õpilastele, et kui nad tänawu kooli lõpetawad, siis tulewal aastal neile direktori kohad muretsetakse. Ükskord, kui härra Gustawson haridusministriks peaks saama, siis wõib see ehk nii tulla, aga praegu seda küll ei ole. Mina leian, et sellest paragrahwist kasu ei ole. Õeldakse, et praktika pärast peab õpilasi pedagoogikanõukogu koosolekule saatma. Mina täiendan seda ja ütlen, et seminaari lõpuklassi õpilased peaks kohustatud olema harjutuskoolis pedagoogikanõukogu koosolekutel wiibima, et nad kui tulewased õpetajad igakülgse kaswatus tööga harjuksid. Selle paragrahwi järel ei ole nad aga mitte praktikandid, waid nad on ise asjasthu-

witatud isikud ja seda pole ma kusagil näinud, et asjastuwitatud isikutele koosolekutele, kus nende eneste asjad arutamise alla tulewad, leentoolid walmis muretsetakse. Lähme kaugemale. Järgmistel koosolekutel tulete teie muidugi tehnikumiga ehk ülikooliga ja nõuate, et üliõpilased mitmesugustest fakulteetidest ka ülikooliwalitsuse koosolekust osa wõtaksid. Ütelge otsekohe wälja, mis Teie siin arwate: see on Teie poolt awalik umbusalduse awaldus õpetajate wastu, sellesama õpetajaskonna wastu, kelle eestkostjaks ja kaitseingliks Teie ennast alati näidate tahate. Niisuguse seisukoha wastu pean siis nendesamade õpetajate huwides kindlat protesti awaldama. Panen ette selle paragrahwi punkti 1 wälja jätta.

M. Laarman (põl.): Mul on meeles Eesti wanasõna: tasa sõidad, kaugemale jõuad. (W a h e l h ü ü d e d. N a e r.) Kui meeles peame oma hilist minewikku, siis tuleb meelde, et meie mõnikord rutem oleme sõitnud, kui igakord oleks tarwis olnud. Mul tulewad meelde mõned näitused meie hariduspoliitikas, kus tihti liiga ruttu on sõidetud. Mul oli juhtumine hiljuti näha ühe kooliõpilase kirja, mida ta oma tutawale oli saatnud kusagilt wanemalt kultuurmaalt, nimelt Prantsusmaalt. See õpilane imestab wäga selle üle, et tema ühest niisugusest haritud maast, nagu Eestimaa, barbaaride riiki kooli on sattunud, kus temaga nii barbaarselt ümber käidakse, et temalt isegi wabadus ära riisutud. Ühesõnaga, teda ei lastawat sellest kõrgest wabadusest sugugi osa wõtta sellel määral, nagu meie siin oma koolides oleme nägema harjunud. Praegu tahame meie jälle rutemini sõita, kui wanadel kultuurmaadel, kuna lubada tahame, et meie kahe seminaaride wiimase klassi õpilased pedagoogikanõukogudesse pääsewad. Meil on soowid weelgi kaugemale minemas, et näituseks, isegi mõnes algkoolis niisugused mõtted liiguwad, et kas seal pedagoogikanõukogu liikmeteks wanemate klasside õpilased wõiks olla, et järele waadata, mis need õpetajad õige teewad. See ongi siis wist niisugune õhkkond, millest härra Gustawson rääkis ja mis terwendawalt õpetajate ja õpilaste wahekorra peale pidi mõjuma, „et see ideaalne maa meil hakkaks õitsema, kus usaldus walitseb laste ja õpetajate wahel.“ Seda, härra Gustawson, küll ei olnud selles kir-

jas öeldud, waid seal nõutawat õpilastelt koolis kõige pealt ka korda ja tööd. (L. Johanson (sd.): See poiss on maaliidu keskelt. J. Hünerson (põl.): Sotside koolist. Üldine segadus. Juhataja kõlistab.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun rahu! Palun kõnelejat mitte segada.

M. Laarman (põl.): Ma ei tea mitte, missuguste mõtetega see poiss on, kuid seda kurwem on lugu, kui ta on maaliidu keskelt, nagu härra Johanson tähendas, kuna sotside koolist niisugune halb produkt wälja tuleb. See on wäga kurb nähtus ja et sarnane nähtus enam ei korduks, oleks tarwiline, et meie jääsime selle wanasõna juurde: „Kui meie sõidame tasa, jõuame kaugemale.“ Ja kaugele jõuame juba, kui meie nii kaugele saaksime, kui Prantsusmaa, — aga seda wististe ainult sel juhtumisel, kui meie ei luba, et „munad“ „kanadest“ targemad on. (J. Piiskar (is.): Kas see wanasõna tuleb paragrahwi wõi märkusena sisse wõtta?)

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja lõpusõna ei tarwita. Rkl. Gustawson on punkt 1 kohta paranduse teinud teda järgmiselt muuta: „Seminaari kahe wiimase klassi õpilased, kummagist klassist üks.“ Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus tagasi lükatud. Palun neid, kes komisjoni poolt esitatud wariandi wastuwõtmise poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse, loetakse hääli.) 27 häälega 21 hääle wastu on punkt 1 wälja jäetud. Palun neid, kes § 22 wastuwõtmise poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) § 22 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 23. Hoolekogu liikmeiks on:

- a) seminaari juhataja, kes ühtlasi ka haridusministeeriumi esitaja on;
- b) 2 pedagoogikanõukogu esitajat;
- d) 2 lastewanemate esitajat;
- e) kooliarst;
- h) kohaliku maakomanõukogu esitaja;
- i) kohaliku linnawolikogu esitaja, kui seminaar linna piirkonnas asub;
- k) esitaja iga asutuse, isiku wõi toetajate rühma poolt, kes seminaari majan-

duslikult toetab vähemalt ühe wiendiku majanduslikkude kulude summa suuruses.

Nende esitajate wolitused on makswad selle eelarwe jooksul, mil toetus antud.

Märkus 1. Kõik seminaari ja selle algkooli õpetajad wõiwad hoolekogu koosolekust sõnaõigusega osa wõtta.

Märkus 2. Pedagoogikanõukogu ja lastewanemate esitajad walitakse igal sügisel peale õpeaasta algust üheks aastaks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 23 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **E. Martinson** (loeb): § 24. See seadus hakkab maksma 1. augustist 1924 a.

H. Bauer (kristl.): Panen ette „1. jaanuarist 1923 a.“

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Martinson**: Sisuliselt selle ettepaneku wastu waielda ei saa. Käesolew seaduseelnõu esitati Riigikogule juba kewadel ja siis oli wõimalik teda maksma panna 1. augustist. Et aga selle seaduseelnõu arutamine nii hiljaks on jäänud, ei ole teda mõtet tagant järele maksma panna. Wormiliselt ei saaks ma selle parandusega ühineda, kuid sisuliselt oleks soowitaw, et käesolew seadus saaks maksma pandud 1. jaanuarist 1924 a.

Juhataja **K. Wirma**: Kas nõutakse selle paranduse eriti hääletamist? Eriti hääletamist ei nõuta, siis loen, et aruandja on parandusega ühinenud. Panen § 24 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 24 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II. lugemisel wastu wõetud. (Hüüded: Lõpetada.) Ma palun kindlat ettepanekut teha.

W. Linnamägi (kristl.): Teen ettepaneku koosolekut lõpetada.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolekut jätkata.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Seaduseelnõu W. Kangur (töörp.): **propaganda ja** (kõneleja poolt stenogramm parandamata, kõne kokku wõetud.) **kihutuse wõimaldamiseks** Kõneleb landeswehri hädaohust ja tähendab, et „kui seesama enamus siin, kes on pukki upitanud oma tahtmise awaldaja siseminister Einbund'i, kes kõige häbematul kombel meie...“ (Müra ja kära paremal pool. Hüüded: Wälja, maha!)

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun rahu. Rkl. Kangur, ma palun Teid mitte haawawaid ütelsi tarwitada ja teen Teile märkuse.

Rkl. Kangur, ma ütlen, Teie aeg on lõppenud. Palun Teid ettepanekut teha.

W. Kangur (töörp.): Teeb ettepaneku seaduseelnõu I lugemisele wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu liige Kangur on ettepaneku teinud, seda seaduseelnõu otsekohe arutamisele wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

W. Kangur (töörp.): (kõneleja poolt stenogramm parandamata, kõne kokku wõetud) Seletab seaduseelnõu wastuwõtmise tarwilikkust ja tähendab: „kui teie täna otsustate kitsendada neid wabadusi, mis töörahwal tarwis on selle hädaohu selgitamiseks ja ei taha neid wabadusi mitte anda, siis wõib selgesti otsustada, et Riigikogu enamus toetab landeswehri, ja kui Pätsi walitsus saab ühist wäerinda...“

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Kangur, ma kutsun Teid korrale niisuguste sõnade pärast Eesti Wabariigi Walitsuse kohta!

W. Kangur (töörp.): „...ja kui Pätsi walitsus landeswehri ühte wäerinda asub...“

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Kangur, ma kutsun Teid teist korda korrale!

W. Kangur (töörp.): „...siis peab töörahwas ta minema kihutama.“

H. Allik (wäljasp. rhm.): (kõneleja poolt stenogramm parandamata, kõne kokku wõetud) põhjendab seaduseelnõu wastuwõtmise tarwilikkust.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on järjekorras rkl. Reesen'il.

J. Reesen (väljasp. rlm.): (Wahelhüie paremalt pool: Kas wiigilehed langewad ju.) Need on ju langenud ja mul pole mingisugust tarwidust neid enam wiltu lükata. Ma wõiksin palju Puiatust jutustada, kuidas okkupatsiooni ajal. (Wahelhüie paremalt poolt: Kuidas Teie lehma landeswehri le andsite.) Seda tegid Puiatu peremehed. Teie südametunnistus ei ole puhas selles asjas, sest ega landeswehrlased ise ei teadnud, kui kogupõllumees neile ei näidanud, kus waese mehe hobune ja lehm peidus olid. Minu eelkõneleja peatas juba nende tõsi-asjade juures, mida landeswehri hädaoht ähwardab esile tuua. Tema tähendas, et meie elame pöörde ajajärgul, kus kaks klassi — töolisteklass ja tagurlased end kõige terawamal kujul ilmutawad. Kui see ajajärk ei oleks mitte murde ajajärk olnud ka teie poolt ülistatud demokraatia kohta, tema olemasolu kohta, siis ei pruugiks täna siin selle küsimuse juures mitte peatada. Kuid meie kommunistid — marksistid oleme tagurluse ja demokraatia wahel wahetegemise juures ikka niisugusel seisukohal olnud, et tuleb positsioone kaitsta, mis wõimaldab töörahwahulkadele ka nende nigelate wabaduste juures oma klassiwõitlust parema eduga edasi wiia, kunni lõpuliku töörahwa wabastamise poole. Praegusel silmapilgul wiibime meie ajaloo lainete murdserwadel, kus parlamentarismi ja demokraatia üle tuleb otsustawalt järele mõtelda, kus tagurlus, tagurlised kodanlised kihid: kaupmehed, spekulandid, suurmaaomanikud ja parunid, on otsustawale pealetungimisele asunud selle senni nende eneste poolt ülistatud demokraatia wastu. Minu ülesanne ei ole täna mitte siin sellele demokraatialle kaitsekõnet pidada, sest meil on selle demokraatia suhtes juba enne kindlad ja selged arusaamised ja seisukohad, waid minu ülesanne on ära näidata seda hädaohtu, mida tagurluse pealetungimine toob töötawatele hulkadele, toob mitte ainult Eesti tööliklassile, waid kogu Eesti rahwale, sest Eesti tööliklassi huwid ja kogu Eesti rahwa arenemine ning olemasolu ei olene mitte üksi ära praeguse demokraatliku wabariigi piirikiwidest ja piiripostidest ning selle wabariigi seadusandlikust tööst, waid oleneb

ära ka kogu rahwuswahelise tööliklassi ja rahwuswahelise tagurluse jõudude wahekorrast. Selleks on meil tarwis pilku heita praeguse rahwuswahelise poliitilise seisukorra peale. Kui meie esitasime selle propaganda seaduseelnõu landeswehri sõjakäigu hädaohtu puhul, siis selleks, et laialistele rahwahulkadele praegust rahwuswahelist seisukorda selgeks teha ja näidata, kuhu poole peaksid laialised rahwahulgad hoidma sel silmapilgul, kui otsustaw wõitlus rahwuswahelise tagurluse ja rahwuswahelise proletariaadi wahel lahti puhkeb. Sest ei wõi mitte keegi enesele ette kujutada, kes wähegi kaugele näeb oma karjalaudast ehk ukse-läwest — et Eesti proletariaadi ja kogu Eesti rahwa saatus jääks, kui wõimule pääseks Saksamaal ja teistes naaberriikides tagurlus, et siis Eesti rahwa ja Eesti töörahwa saatus jääks samaks mis ta praegu on. Ei kaugeltki mitte. (M. Martna (sd.): Wäga õige.) Meie seisaksime siis palju raskemate aegade ees, kui meil olid enne ilmasõda ja weel palju raskemate aegade ees, kui need olid ka kõige raskematel silmapilkudel, nimelt 1905 aastal ja järgnewatel aastatel, kus Wene must tagurlus ajas kõige hirmsamat rahwuslist surwepoliitikat ja kus ühes rahwuslise tagakiusamisega maad leidis kõige karmim ümberkäimine töörahwaga. Praegu olete teie Eesti kodanlus, walitsew klass, olete üles tõusew klass parunite wastu. Aga sel korral, kui parunid wõimule pääsewad nõuawad nemad arwete õiendamist, mis teil senni õiendamata on. Kui parunid enam praegusel silmapilgul ehk teilt ei suuda ära wõtta kõiki wabadusi, siis wõtab tagurlus ära vähemalt suuremate hulkade wabaduse ja jätab wabaduse järele ainult jõukamatele kihtidele, kes praegu siit saalist oma koosseisus lahkunud on. See wõitlus, mida peab praegu rahwuswaheline proletariaat tagurluse wastu, peab Eesti rahwahulkadele selgeks tehtud saama. Meie ei nõua midagi üliloomulikku, mis oleks wõimatu, waid meie nõuame, et meil saaks kindlustatud need wabadused, mis Eesti riigi põhiseaduses üles loetud on, kuid mis ei maksa tegelikult. Teie wõite ju ütelda meile, et need wabadused maksawad, aga meie ütleme, et need maksawad ainult teie jaoks ja meie jaoks sel määral, kui palju teie heaks arwate meile lubada ja kui palju meie kätte suudame wõidelda. Meie teame, et teie seda

igakord mitte ei luba. Teie ei wõi seda ümber lükata, et landeswehri hädaoht need wabadused ka teilt ära wõtta wõib. Teie peaksite igatahes niipalju aru saama, et kui teie ei tahaks tagurust tagasi, kui teie ei tahaks, et Eestimaal wõimule pääseks ühes rahwuswahelise tagurlusega Seckendorff ja kõige tagurlisemad kihid, siis peaksite teie Eestis töötawat töörahwast lubama arusaamisega mobiliseerida. Kuid Teie tahaksite töörahwast mobiliseerida ainult sel silmapilgul, kui hädaoht juba weriseks tõsiasiaks on muutunud. Kui teie ei luba töörahwa keskel selgitustööd teha praegusel silmapilgul, siis ei saa Eesti töörahwas teid kunagi uskuma, ka mitte siis, kui teie endid ise, kui „rahwapäästjaid“ selgitajateks topite. Siin ei tule mitte rehkendada ühekülgsest, waid kahe ja kolme küljega, sest siin ei ole küsimus mitte ainult ühel pinnal, kus töölisklass üksipäini peab tagurluse tagasi lööma, waid siin peab wäikekodanlus ja poolproletaarlised kihid kaasa aitama, eriti need kihid, kes teie poolt nõndanimetatud maareformi läbi Eestis eesõigustatud seisukorras on ja kellele siis Balti parunid selgroogu hakkawad murdma ja sellega ka teie wabariigi selgroo murravad. Olete ju teie kogu oma poliitikat selle ainukese seaduse peale suutnud põhjendada. Maareform ja maa-küsimus on annud wõimaluse Eesti kodanlusele iseseiswaks saada. Et need küsimused rahwuswahelise poliitilise seisukorraga seotud on, siis tahan ma ka lühidalt peatada praeguse rahwuswahelise poliitilise seisukorra juures. Elame praegu ilmasõja tagajärgede ajajärgus. Ilmasõda, mis kapitalistliku ühiskonna wastolude tagajärjel esile kerkis ja lahti puhkes, on esile toonud väga sügawaulatulikku ja väga keerulisi probleeme rahwuslikus poliitikas ja rahwaste elus. Rewolutsioon, mis 1917 a. Wenemaal lahti puhkes, on üles tõstnud mitte üksnes töölisklassi, waid ka senni suurriikide alla heidetud wäikerahwaste ja rahwaste enesemääramise õiguse üldse. Et need kaks küsimust, töölisklassi ja wäikerahwaste enesemääramise küsimus lähedalt seotud, siis oleks ka edaspidi kõigile wäikerahwastele väga tarwilik praegust töörahwa enesemääramise wõitlust silmas pidada. Need kihid aga, kes kapitalistliku ühiskonna arenemise mõjul töölisklassi ridadesse saawad tõugatud, see pool proletaarlaine kiht, kes on end üles upitanud

rahwusliku tunde mõjul, lootes sel teel paremat tulewikku saawutada, ilma et ta rehkendaks tõsiste majanduslikkude küsimustega ja tõsiste klassiwahedega ja klassiwahede arenemisega, peaks töörahwa enesemääramise wõitluse üle tõsiselt järele mõtlema. Kui meie 1917 a. peale töölisklassi wõitlust jälgime, siis näeme, et töölisklass — Wene proletariaat — esimene oli, kes wäikerahwastele ergutustule alla tegi nende enesemääramiseks. Wene rewolutsioon, mis laiali lagunes Kesk-Euroopas, tõukas ümber sennised monarhistlikud walitsused, lükkas ümber troonid ja kroonid ja just selle tõttu, et Wene proletariaat wõitlustes ära otsustas Wene rahwa edaspidise saatus ja et töolisteklass sellele wõitlusele oma pitseri peale wajutas, pidi ja peab ka hiljem olukorra ettekirjutuse põhjal ka Lääne-Euroopa proletariaat oma iseseiswuse pärast wõitlusesse minema. Mul ei pruugi mitte rääkima hakata enamlaste programmist rahwuslistes küsimustes, seda puudutas ju eelmine kõneleja ja teile on see endilegi väga selge, sest elame ju nii väga lähedal nõukogude Wenemaale, kus wäikerahwaste õiguste teostamine ja rahwusliste küsimuste elluviimine kõige elawamat poolehoidu leiab. (A. Rei (sd.): Aga Gruusia?) Härra Rei, ma wõiksin Teile Gruusia küsimuse peale väga lühidalt wastata. Teie, sotsiaaldemokraadid, mitte ükski Eestis, waid ka mujal, olete alati selle Gruusia küsimusega välja tulnud. See küsimus on wõetud teie poolt, kui Gruusia allheitmine ja Gruusia iseseiswuse wägistamine. (Chr. Kaarna (töer.): Ehk mõrtsukatöö.) Teie wõite seda ju nimetada tapmiseks ehk mõrtsukatööks, wõi kuidas tahate. Teie aga ei wõrdle seda mitte teiste senniste suurriikide rahwusliku poliitikaga. Waadake, siin ei olnud mitte üksnes rahwas põhjuseks, mis ära määras Gruusia ühinemise nõukogude Wenemaaga, waid siin olid ka teised põhjused mõõduandwad. Teie teate, kui tähtsad on Kaukaasia nahwtaallikad. Kui nõukogude Wenemaa oli ümber piiratud liitlaste poolt, ja kui Inglis- ja Prantsusmaa peale Versaille'i rahulepingu sõlmimist omawahel wõitlust jätkasid, mitte ükski Euroopa, waid ka üleilmliku üliwõimu pärast, siis oli nõukogude Wenemaal, kui ainukesel töörahwa riigil Euroopas, üks tee — kas lasta liitriikide imperialiste, kes ühest ja teisest maaser-

wast kallale tungisid, Gruusiasse dessanti teha, ja seda looduse rikkuste poolest rikast maakohta oma alla heita. Wõi pidi tema siis sama õigust tarwitama, mida liitriigid, meie sõbrad, nagu teie neid ametlikult nimetate, senni oma asumaades suhtes on tarwitanud. Ma ei taha ütelda seda, et nõukogude Wenemaa tarwitas neid samu wõtteid Gruusia suhtes, nagu seda tarwitasid Inglismaa ja Prantsusmaa oma asumaades. Kuid ma wõin ühte kinnitada, et Gruusia proletariaat siin otustawas wõitluses ise wahet tegi, keda tema oma sõbraks peab ja paremaks pidas nõukogude Wenemaad kui imperialistlist Inglismaad. (W a h e l h ü ü d e d : Kuidas, Inglismaa.) Teie jälgige rahwuswahelist poliitikat ja pange tähele Inglismaa õliallikate omakätte püüdeid, siis wõite rääkida sellest küsimusest. (Chr. Kaarna (töer.): See oli jälle üks uus prosektor. Hüüe: Mis keeles seda rahwuswahelist poliitikat loetakse? Hüüe: Eesti keeles.) Kui Teie ainult Eesti keeles loete, siis ei saa teie temast teps mitte aru, sest teie Eesti keele mõistmine ei lähe ju mitte kaugemale, kui oma talutare ukse ette. (Segased wahel h ü ü d e d.)

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, ma palun ennast mitte segada lasta.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kui meie edasi waatleme praegust rahwuswahelist poliitika seisukorda, siis meie näeme, et see arenemise järk, kuhu ilmasõda meid wiis, on praegu kõige kõrgemasse tulpunkti jõudnud. Sest senni, kui töliste-klass 1918 a. wälja kuulutas wõitluse oma enesemääramise eest, kui töliste-klass rahwuswahelises ulatuses wõitlust algas töörahwa walitsuse eest, omawalitsuse sisseseadmiseks, siis pörkasid sel ajal need wõitlejad kokku mitte üksnes kodanlusega, waid ka sotsiaaldemokraatidega, sest sotsiaaldemokraatia oli sel ajal arwamisel, et kapitalistlik ühiskond praegusel ajal ei ole weel nii kaugele arenenud, et töliste-klass wõiks wõimu oma kätte wõtta ja hakata majanduslikku elu juhtima. (Chr. Kaarna (töer.): Landeswehr ist räägib õige wähe.) Klassiteadlik proletariaat oli sel ajal juba kindlal arwamisel, et kapitalistlik ühiskond praegusel ajal ei suuda enam ei majanduslikka ega ka rahwuslikka küsimusi nii korraldada, et rahwastele waba

arenemist wõimaldada. Sellepärast ka klassiteadlikud töölisel, kommunistidega eesotsas, asusid seisukohale, et peab otustawat wõitlust algama kapitalistliku ühiskonna wastu, kes oma aja ära igane nud on. Wõib olla, teie härrad, olete sellel arwamisel, et kapitalistlik ühiskond on see ideaalne kord, on see kõige parem kord, et paremat korda ei saa olla. Ma ei taha teile mitte hakata siin majandusliste wormide ajaloolist edenemist seletama. Teie igatahes teate, et riigiwormid ei ole mitte jäädawad, ei ole ka praegune riigiworm jäädaw, sest riigid ja walitsused on waheldunud ajaloos ja wahelduwad ka edaspidi. Ja meie, kommunistid, waadeldes riiki majanduse arenemise seisukohalt, ja praegust ühiskondlikku seisukorda, jõudsime otsusele, et kapitalistlik ühiskond ei suuda praegusi ühiskondlisi wahekordi nii korraldada, et nad areneksid laialiste rahwahulkade huwide kohaselt. Ja et kapitalistlik ühiskond ei suuda lahendada rahwuslikka wahekordi, siis tuleb rakendada need laialised töörahwahulgad walitsemise juurde, et nad saaks seda ellu wiia, mida kildkond kapitaliste teostada ei suuda. Sotsiaaldemokraatia seletas sel ajal, et kapitalistlik ühiskond ei ole weel niikaugele arenenud, et ilma suuremate wapustusteta kommunistliku korra juurde üle minna wõiks, et tuleb kapitalistlik ühiskond uuesti üles ehitada jne. kuid nagu meie näeme, ei ole see teostunud. Meie teame ka, et kapitalistlikust ühiskonna korrast ilma suuremate wapustusteta kommunistliku ühiskonna korra juurde üle minna ei saa ja et kapitalistlik ühiskond ei ole mitte puu, mida meie istutame soodsale pinnale ja mis siis kaswab väga hästi, ajab lehti ja ükskord isegi õitseb. Kui sellel puul wili walmis on, et siis wõib teda noppida. Meie oleme niisugusel arwamisel, et kapitalistliku ühiskonna korra juurest sotsiaalse ühiskonna korra juurde üleminek raskeks muutub ja wõib sündida raskete wõitluste kaudu proletariaadi ja kodanluse wahel ja praegu seisame selles aja-järgus, kus proletariaat ja kodanlus seda rasket ja werist wõitlust peawad. Siin on weel üks teine küsimus, mis sotsiaaldemokraadid ülesse tõstnud on oma seisukohade õigustamiseks, nad toonitawad, et kapitalistlik ühiskond ei ole weel mitte küllalt küps, et temalt üle wõiks minna kommunistliku ühiskonna peale. (W a h e l h ü ü d e d.) Jah, Wenemaa oli kõige

mahajäänud maa, selles asjus ma teile vastu ei waidle. Kui meie wõtame kapitalistliku ühiskonna korra praegust seisukorda, siis tuleb meil küsida, kas tema progresseerub ehk regresseerub. (M. Martna (sd.): Ei wõi praegu kumbagi ütelda.) Siiski arwesse wõttes praeguse aja tundemärke, wõib oletada, et kapitalistliku ühiskonna korda üles ehitada ei ole wõimalik. Meie wõime ütelda, et praegune olukord on niisugune, et kapitalistlik ühiskond seda lagunemise protsessi seisma panna ei suuda, mida ilmasõda wälja kutsus, sest ta ei suuda kõrwaldada neid wastolusid, mida ilmasõda esile tõi ja mida kapitalistlik ühiskond alaliselt oma rüpes kannab ja et need wastolud wõiwad esile tuua isegi kapitalistliku ühiskonna korra häwinemise, sest kui teie wõtate need lahendamata wastolud, siis on ilmasõda tunnistuseks, et kapitalistlik ühiskonna kord kannab enese rüpes lahendamata wastolusid ja need lahendamata wastolud on esile toonud meie ette selle küsimuse, mida meie täna siin arutama peame. Pealegi ei suuda kapitalistlik ühiskond walmistusi jõude juhtida selles sihis, et tema annaks laialistele rahwahulkadele arenemiswõimalust. (Chr. Kaarna (töer.): Sellepärast ei taha meie peaga vastu müüri joosta.) Härrad, ma tulen nende küsimuste juurde weel tagasi. Mina tahaks praegu ühte asjaolu selgitada, et kapitalistlik ühiskonna kord ei ole mitte edasi jõudnud, waid tema on praegu samases olukorras, kus tema oli 1914 a. Missuguseid tagajärgi on ilmasõda annud? Kui me vaatame teiste riikide poliitilist ja majanduslist seisukorda, siis meie näeme, et majanduslik edenemine ei ole sugugi silmapaistew, waid et praegu kogu rahwas kõikides maades on tagurpidi läinud ja kängu jäänud, sest ilmasõda, mis pidi ära lahendama turgude küsimuse, ei lahendanud seda turgude küsimust mitte, waid on ta umbkotti ajanud. Praegune rahwuswaheline poliitika ja rahwuswaheline seisukord kujuneb just selle järel, kuidas üksikud suurriigid ette wõtawad turgude küsimust lahendada. Tegelikult wõib aga turgude küsimust ainult sõjariistus jõu kaudu lahendada, sest see wõistlus, mida waba wõistluse nime all tuntakse, ei lahenda turgude küsimust mitte, waid sagedasti tuleb selleks sõjariistade jõudu tarwitusele wõtta. Ja see on üks kõige suurematest ja kõige raskematest küsimustest kapita-

listlikule ühiskonnale enesele, mis teda enese häwitusele wiib. Ilmasõda lõi juba wankuma kapitalistliku ühiskonna alused, ja wäikerahwaste iseseiswusele püüdmine on segi paisanud praegu Euroopa turud. Ja kui meie vaatame praegu rahwuswahelist majanduslikku seisukorda, siis wõime ühte asja ennustada, et kui turgude küsimust lähemal ajal lahendada ei suudeta, siis kapitalistlik walmistus Inglismaal ja Prantsusmaal suuremaid kriise üle elama peab, sest asumaade majanduslik iseseiswusele tõusmine ja Ameerika-Ühisriikide majanduslik arenemine paneb paratamata Inglismaa ja Prantsusmaa küsimuse ette, kuidas Euroopa turgude küsimust lahendada. Enne sõda oli Saksamaa see patuoinas, kellega ilmasõja eel ja sõjaajal wõisteldi turgude pärast. Saksamaa on nüüd jõuetuks tehtud. Tema mõju ilmaturgude peal ei ole praegusel silmapilgul enam kuigi suur. Aga rahwaste elamine ja olemine ei ripu üksnes ära suurriikide turgude huwidest. Meie teame, et kapitalistlik ühiskond ei suuda neid küsimusi mitte lahendada mõõgaga ja tulega, waid seda küsimust wõib lahendada keskendatud sotsiaalne rewolutsioon ilma majanduse ülesehitamise nõukogu kaudu. See peab tooresainete, kui ka majandus ja walmistuste jõudude korraldamise juures arwele wõtma üksikute rahwaste tarwidused ja üksikute rahwaste walmistamise, neid kontroleerima ja juhtima tarwiduste järele. Kui aga kaupade walmistus seda küsimust otsustama peab, siis seisame meie paratamata sõdade ees. (Wahelhüüekeskelt: Jarongikäigud.) Ja need sõjad toowad ka esile rongikäigud, sest ilma nendeta ei saa teie ei sõtta meelitada, ega ka sõja vastu kedagi wiia. Ja waadake, kui teil need rongikäigud nii wäga südame peal on, siis peate teie järele mõtlema, kuidas teie tahate üksikuid küsimusi lahendada. Kas teie arwate, et kui kuulutate wälja sõja, et siis töörahwas tuleb ja ühemeelselt teie otsust täidab? Seda praegusel ajal teie loota ei wõi. Ja meie töörahwa esitajad ei ole kunagi lasknud ennast üksikute määruste ja dekreetidega walitseda, waid meie rehkendame jõudude wahekordadega. Siin on tarwis reaalsete jõudude wahekordadega rehkendada, mitte üksnes Eestis, waid ka rahwuswahelises ulatuses. Kui meie vaatame edasi, mida siis see kapitalistlik ühiskonna kord suudab edaspidi töörahwahul-

kade huwides teha, siis juba tähendasin, et praeguse ilmamajanduse seisukorra arenemist waadates, ootab suurriikisid majanduslik kriis ja selle tagajärjel paratamata terawad wahekorrad, mis esile wõivad tuua sõja. Iseäranis siin on mõõduandew Inglismaa ja Prantsusmaa. Ja kui meie praegu waatame Euroopa poliitilist seisukorda, siis meie näeme, et mõõduandwaks teguriks on nende kahe suurriigi wahel wõitlus Euroopa üliwõimu, see on Euroopa poliitika juhtimise ja turgude pärast, mis awaldub ühel, ehk teisel konwentsiils. Landeswehri sõjahädaoht on ühenduses Saksamaa küsimustega. Teie teate väga hästi, et Prantsusmaa meie esimene tunnistaja ja toetaja on. (Wahelhüüe: Teie eksite!) Teie oma ajakirjanduse põhjal toonitan ma seda, et Prantsusmaa välisministeeriumi ida osakonna juhataja Inglismaale ette pani Eestit de jure tunnustada ja seda ise tegi, kuna Inglismaalt de jure hiljem tuli. Ma ei tea küll missuguses järjekorras need teated siia jõudsid, kuid igatahes on mul teie ajakirjanduse kaudu see weel meeles. Waadake see Prantsusmaa on nüüd kõige Euroopa poliitika juhtimise juures lõwiosa suutnud enese kätte kiskuda. (Wahelhüüe: Ega ta Landeswehri siia ei aja!) Eks meie waata, kas ta ajab wõi ei aja. Teie juba teate väga hästi, et Prantsusmaa on küllalt andnud niisuguseid suuri mehi, kes sõjakäikusid oskawad korraldada; teie teate seda Napooleoni, teate ka teisi suuri mehi, kes praegu Prantsusmaal, asumaades ja mujal tegutsewad ja igatahes väga tarwilik on selle juures peatada, mida Prantsusmaa püüab ja missugused on Prantsusmaa poliitika tagajärjed. Meie oleme vähemalt kuulnud ja teame, et Eesti sennised poliitikategelased on endid Prantsusmaa sõpradeks ja Prantsusmaad oma liitlaseks pidanud. Prantsusmaa on tõepoolest üles näidanud ennast selle kuulsa rahwaste enesemääramise toetaja poliitikaga, tema on iseseiswusele püüdwatele kodanliste kihtidele andnud toetust, nii ainelist kui ka moraalset ja tema õhutab ka praegusel silmapilgul Saksamaal bawerlasi keelemurde alusel iseseiswusele ja enesemääramisele. Kuid see on sündinud kõik suure Prantsuse riigi poliitika huwides. Meie wäikerahwad oleme ju olnud alati need, kes on olnud sennj lüpsilehmadeks suurtele riikidele majanduslikus suhtes, sest kui Prantsusmaa tunnistas kõikide nende

wäikeriikide iseseiswust, kes tekkisid endise Wene riigi territooriumil ja kes tekkisid Austria-Ungari territooriumil, siis ei teinud tema mitte seda sellepärast, et temal armas oli wäikerahwaste enesemääramise õigus, waid poliitilised ja majanduslikud huwid olid need, mis sundisid teda seda tegema, sest et Wene proletariaat oli wõimu enda kätte wõtnud ja ka rahwuswaheline proletariaat otsustas wõitlusse astuda rahwuswahelise kodanluse wastu. Siis oli rahwuswahelisel kodanlusel iga lapp maad tarwis kindlustada. Pealegi oli tarwis Prantsusmaal peale Versailles'i rahulepingu, omale uusi kaubaturgusid muretseda, peale tema külge liidetud maade ja asumaade. Nende rahwuste tunnustamisega lootis Prantsusmaa neid rahwaid omale sõpradeks teha, ja edaspidi nendega kaubanduslikka läbikäimisi sõlmida, sest majanduslik ja poliitiline seisukord kirjutasid seda ette. Ja kui meie waatame edasi, siis näeme, et kõik need wäikerahwad on praegu Prantsusmaa huwides ära kasutatud. Prantsusmaa on püüdnud oma poliitikat nij korraldada ja juhtida, et need wäikesed riigid nüüd kõik liidus on, ja need liidud, wäike entente, — Poola ja Balkani riigid, ja teisest küljest Poola ja Balti riigid, Prantsusmaaga lähemas ühenduses on. Ja mitte ainult majanduslikus ja poliitilises läbikäimises, waid ka sõjaliste lepingutega köidetud. Kui ma praegust seisukorda käsitan, siis ei ole see küsimus mitte... (Wahelhüüe paremalt poolt: Miks Te maast ja ilmast räägite? Aga Landeswehr?) ...ega teie ometi ei saa kuu peal asuda; teie asute ka maal ja Landeswehr asub ka maa peal. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas Landeswehr on tulemas?) Oodake, meie tuleme selle küsimuse juurde omal ajal weel tagasi, — ta on tulemas, ja ei ole tulemas. Igatahes on rohkem tundemärke selleks, et ta tuleb. Ajamärgid kõnelewad sellest, et ta tulemas on. Ma wõin teile teie oma tänasest lehest näidata ja ette lugeda tõendusid selleks. See ei ole muuks kui tunnistuseks, et hädaoht tagurluse poolt ähwardab. Teile muidugi hädaohtu ei ole, Teie olete Saksa okkupatsiooni ajal suutnud heades läbikäimise suhetes olla Landeswehriga, kellega teie väga head liitlased olite. Sellest siis näeme, et teil sellel alal mingit hädaohtu karta ei ole. Töörahwad, asunikud ja waestel rah-

wakihtidel aga on suur hädaoht tulemas. (K ä r a p a r e m a l p o o l.)

Juhataja **K. Wirma**: Kiirkirjutajad on üle 3½ tunni wahet pidamata töötanud, nii et oleks waja wäikene waheaeg. Kuulutan 10-neks minutiks waheaja.

Waheaeg algab kell 10.30 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 10.45 min.

Juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Praeguse rahwuswahelise seisukorra juures landeswehri sõjahädaohu puhul on mõõduandwad mitte üksnes tagurlised jõud Saksamaal, waid ka teiste maade kodanluse seisukoht töölistklassi selle peale reageerimise puhul. Kui Saksamaal tagurlased wõimu oma kätte wõtawad, siis tähendab see praeguses rahwuswahelises poliitikas uut ajajärku ja nimelt tagurluse diktaatorlise wäerinna kõwenemist. Teie teate, et Itaalias on tagurlise diktaatorlise wäerinna poolt parlamentlise korralt lõpp tehtud ja et see demokraatia, mida siin ülistatakse, praegu Bulgaarias ja Hispaanias fascistide poolt kõrwale on heidetud. Töölisteklass ei ole selle demokraatia suhtes, mis kodanluse walitsemisele wiigileheks on, kunagi kahewahel olnud, waid alati kindlal seisukohal, et praegune demokraatia on eraomandusele wiigileheks.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, ma kutsun Teid päewakorra juurde. Ma ei saa aru mis side on sel praeguse päewakorra-punktiga.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Praegusel ajal pole mitte üksnes mõõduandew Saksa tagurluse wõimule püüdmine, waid siin tuleb töölisteklassil kahe tõsiasja juures peatada: kas leppida praeguse ja tulevase tagurlusega, landeswehriiga, mis Saksamaal tagurluse näol on hakanud wõimu wõtma, kui möödapääsemata paratamatusega, wõi tuleb siin wastuakt-sioon ette wõtta, et seda tagurlust tagasi lüüa. Ma kuulsin Riigikogu walimistel, et sotsiaaldemokraadid kutsuwad töörahwast Eesti tagurluse tagasitoomiseks üles. Praegusel silmapilgul ähwardab Eesti rahwast rahwuswahelise tagurluse hädaoht Saksamaa landeswehri näol ja meie oleme esitanud Riigikogule seadus-

elnõu rahwa üleskutsumiseks selle rahwuswahelise tagurluse tagasi loomiseks. (A. Rei (sd.): See wõib ainult seda hädaohtu suurendada, see Teie abinõu!) Töölisteklass ei wõi selle rahwusluse tagurluse hädaohu peale waadata mitte ükskõikselt, ei wõi mitte lootma jääda, et praegused walitsewad kihid selle tagurluse tagasi lööks. Õieti praegune walitsew kiht, walitsewad klas-sid kõikides maades, kui mitte täielikult, siis suurelt osalt on üks osa sellest rahwuswahelisest tagurlusest, sellest samast landeswehrist, kes praegu töörahwa wabadusi ja töörahwast ähwardab. Kui teie waatate praegust Saksa walitsust, siis näete, et ehk seal küll sotsiaaldemokraadid sellest walitsusest osa wõtawad, siiski sellel walitsusel on kalduwus tagurluse poole...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, ma kutsun Teid teist korda päewakorra juurde.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): ...tagurluse toetuseks. Ja see tagurluse toetamine, mida üksikute maade walitsewad kihid awaldawad, on õieti suureks hädaohuks kogu rahwuswahelisele proletariaadile ja ka Eesti töörahwale.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, Teie jätkate ikka seda küsimust, mis seadusega minu arwates kokku ei puutu ja ma olen sunnitud Teilt sõna ära wõtma.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Ma protesteerin selle wastu, sest praegune seaduseelnõu on ühenduses rahwuswahelise seisukorraga, ja...

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun lõpetada, ma olen Teilt sõna ära wõtnud.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolew seadus nõuab kodaniku wabadust, aga ainult ühel puhul. Selle seaduse esitajad ütlewad: „meie ei wõta ülesse poliitiliste wabaduste küsimust Eestis täies ulatuses“. Nähtawasti on see rühm asunud seisukohale, mis on omane meie parempoolsetele, et rahwal ei ole tarwis mitte täies ulatuses kodaniku wabadusi. See on selle seaduse oluline wiga ja pea-puudus, mis teda ka siis, kui teisi puudusi ei oleks, juba wastuwõtmaks teeb. Selle seadusega tahetakse rahwast ette walmistada propaganda abil juhtumisele, kui rasked ajad peaksid tulema. Kui need rasked ajad tulemata ei

jää, siis ei vähenda neid raskusi ka see propaganda mitte, mida teewad härrad Reesen, Kangur, Allik ja Ko. mis ennem ei ole muud, kui käesirutamine üle Eesti iseseiswuse Saksa tagurlistele ollustele, kes wõib olla, seda väljasirutatud kätt tähele ei panegi. Teisest küljest oleks see aga asjata ärewuse tekitamine. Ärewus on juba väga halb rahu ajal, ja weel halwem on ta siis, kui on tulemas sarnane hädaoht, mille peale härrad kommunistid näitawad. Sarnastel juhtumistel on tarwis külma werd, kui aga hakatakse ärewust tekitama, siis kaswab seega hädaoht. Mis puutub hädaohtu enesesse, siis pean ma tähendama, et wõib olla, ka siin, selle esile kutsumises leitakse side kommunistide ja Saksa tagurlaste wahel nagu Brest-Litowskis rahulepingu sõlmimise puhul. Saksa tagurlasi, see on kindel, ei hirmuta see propaganda, mis selle seaduse põhjal tahetakse teha. Wõib isegi seda oletada, et kui siin kord tuleb silmapilk, kus uuesti Saksa saapakonts wõib ennast meie maapinnale toetada, siis nij mõnigi kommunist saaks sakslastelt raudristi ehk haakristi (Wahelhüüe pahemalt poolt: Te saate juba siin risti kätte!) osaliseks. On ka kindel, et nii mõnigi parempoolne saab punase tähe. Ei ole ju kellegile saladus, et neis sündmustes, mis praegu Saksamaal käimas, on väga silmatorkawalt käsi-käes käinud mõlemad äärmused. Kui meil tulewad uued raskused, siis tuleb wastu astuda reaalseste abinõudega ja ma usun, et Eesti rahwas on selleks weel küllalt terwe, et ta oma iseseiswust oskab hinnata ja seda kaitseb ja ühelt rahwalt ju rohkem nõuda ei wõi. Ei saa ka propaganda abil kodumaa armastust äratada. See abinõu wõib mõju awaldada, kui teda süstemaatiliselt tarwitakse, kui teda on tarwitatud koolides ja kirjanduses, aga kas ta praegusel ajal seda mõju awaldab, mida tema warem awaldas, on küsimus. Kodanikutunne on see, mis kõige kindlam iseseiswuse kaitse on. Seda kodanikutunnet tuleb kaswatada ja peab ütleva, see on tõsi, et meie riigis on wiimaste aastate jooksul väga palju selles suhtes patustatud, on patustatud meie majanduspoliitika, meie sisepoliitika, eriti meie sotsiaalpoliitika alal, selle poliitika alal, mis töölisteküsimusi käsitab. See poliitika, mida on aetud sealtpoolt, (näitab käega paremale poole), see on ainult häwitunud meie rahwa keskel kodanikutunnet, ja sellepärast on see

poliitika olnud meie iseseiswuse wastane. Wõib olla, jõutakse sealt poolt ka ise üksikord sarnasele arusaamisele, et need kitsikused, need puudused, need raskused ja hädad, mis meie rahwa elus nii väga tuntawad ja igapäewaga ennast terawamalt tunda annawad, ei ole mitte tarwilikku tähelpanu ja tarwilikku hindamist leidnud nende inimeste poolt, keda rahwa enamus on välja tõstnud nende küsimuste otsustamiseks, ehk vähemalt abinõude otsimiseks, kuidas olukorda parandada. Waadake, see on suur puudus, mida peab praegusel puhul meelde tuletama ja mida tuleb meeles pidada. (J. Reesen (väljasp. rhm.): Selle tagajärg on landeswehr.) Kodanikutunnet rahwa keskel wõib kaswatada ainult sellega, kui tema hea käekäigu eest hoolitsetakse, kui tema olukorda püütakse parandada ja kui temale seda kodumaad katsutakse armsaks teha just selle läbi, et temale siin wõimalikult lahedad elutingimised loodakse. Mitte wäiksele rahwaosale, mitte ainult koorekihile, waid just rahwa suurele osale. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Meie rahwas on omas suures enamuses töötaw rahwas. (K. Tonkman (põl.): Kas meie ei ole rahwas?) Jah, härra Tonkman, Teie olete rahwas, teie kui kinniswara omanikud olete ka üks osa rahwast, aga Teie olete vähem osa rahwast, kuigi teil poliitikas, wõrreldes teistega, ja majanduslikus elus praegu määrav jõud on. Seda jõudu on annud teile kõige pealt teie jõukus. Wõib olla ka, et teie mitmetel põhjustel olete wõinud endid rohkem organiseerida. Teie ei saa ütelda, härra Tonkman, et need ringkonnad, keda teie esitate, see on — jõukam kiht meie põllumeestest, oleks nüüd rahwa suurem osa.

Meie usume ja meie soowime, et see liikumine, mis praegu käimas on Saksamaal, Saksamaa demokraatlikkude olluste poolt maha surutakse ja meie usume, et see mitte nii tõsiseks ei saa kujuneda, et tema meie maale hädaohtlikuks saab.

Mis puutub kodaniku wabadustesse, mida ka käesolew seaduseelnõu osalt puudutab, siis on meie nõudmised alati olnud, et kodaniku wabadused tulewad täies ulatuses maksma panna. Ei ole põhjust sõjaseadust meie riigis alles hoida, sõjaseadus tuleb ära kaotada. Meie sise-minister ei ole osanud seda sõjaseadust isegi selleks ära kasutada, et siin „mängupõrguid“ ja kõiki meie rahwast rüweta-

waid nähtusi kõrwaldada. (M. Martna (sd.): Seaduse üle walwajad mängiwad kaasa.) Ei ole osanud isegi selleks ära kasutada, et sarnaseid korrupsioonilisi nähtusi ette ei tuleks, mis kahjuks wiimastel aastatel meie rahwa keskel kõige suuremal määral meie kodaniku tunnet häwitab. Ma ei kõnele siin mitte ainult nendest Bourgedest ja Schulzedest, waid neid nähtusi wõib leida isegi meie ametkondades ja nendest on kuulda iga kuu. Milleks siis sõjaseadus tarwilik on? Meie oleme selle nõudmisega pööranud Riigikogu poole, kuid siin on ikka arwatud, et ilma selle abinõuta õn meie sise-minister jõuetu. Kuid sarnased abinõud kunagi sihile ei wii ja teile peaks ka wäga hästi teada olema, et mida kauem neid abinõusid tarwitatakse, seda kindlam on, et nemad endid ükskord ise ära sööwad. Kuigi „Waba Maa“ tänases numbris peetakse käesolewat seaduseelnõu rõõmustawaks, et meie äärmised pahempoolsed on leidnud sarnase joone, mis meie wabadusi kaitseb, siiski ei saa seda kommunistide eelnõu wõtta tõsisena, ennem on siin tegemist liikumisega, mis „Walge laewa“ ootajaid meelde tuletab. Kommunistid oma seaduseelnõu kaitseks on katsunud seda ainult naeruwääriliseks teha, kuigi see seaduseelnõu sisuliselt wäga tõsine on. Tõsiste küsimuste üle naljaheitmine sel kujul, nagu seda kommunistid tegid, on rahwa kannatuste ja raskuste üle hirwitamine.

J. Piiskar (is.): Ei ole tarwis rahwuwahelisi probleeme üksikasjaliselt arutama hakata, et ütelda wõida, nagu siin ka eelkõnelejad on tähendanud, et praegusel silmapilgul parempoolne leer ennast eriti mobiliseerima ja peale tungima on asunud. Parempoolse pealetungimise, parempoolsete pöörete hädaoht on tõepoolest olemas, olgu landeswehri näol, olgu tuntud fascistilise liikumise näol, olgu parentiwa pealetungimise näol mõnel teisel kujul. Ka Eestis peab seda nähtust konstateerima. Ka Eestis on parentiwa asunud tagasi wõtma neidki wabadusi ja saawutusi, mida tööliklass ligemas minevikus on suutnud kätte wõidelda. On sellepärast täiesti arusaadaw ja õigustatud, kui eriti pahemalt poolt püütakse selgitada seda hädaohtu ja mitte ainult selgitada, waid ka wõidelda selle vastu, kasutades kõiki wõimalusi poliitiliste wahekordade selgitamiseks. Täiesti põhjenda-

tud on ka nõue, et oleksid makswad riigis teatawad wabadused, ilma milleta see selgitustöö wõimatu on. Ei maksa pikalt kõnelda sellest, kuidas Eestis põhiseaduses deklareeritud kodanlisi wabadusi tegelikult on käsitatud ja kuidas neist aru saadud. Meie teame, kuidas üksikud eriseadused, mis põhiseaduse deklaratsiooni arendamiseks ja elluwõimiseks antakse, sellele otse risti vastu käiwad. Iga uus eriseadus on teatawa deklaratsiooni põhimõtete eitamine ja sellepärast on ka arusaadaw kui pahemalt poolt õige sagedasti arupärimisi ette kantakse üksikute wäärnähtuste kohta ning teatawate eelnõude ja konkreetsete ettepanekutega esinetakse selleks, et paralleeli tõmmata selle wahel, mis tehakse ja mida töötawa rahwa seisukohalt wälja minnes teha tuleks.

Käesolewas seaduseelnõus pole selle esitajad aga õieti tabada suutnud, mida tarwis oleks. Nad ütlevad ise oma eelnõu seletuskirjas wäga imelikult ja ootamatult, et nad nõuawad koosolekute wabadust ainult kihutustööks landeswehri hädaohu selgitamiseks. Kas siis tõesti on kodanlisi wabadusi, kui koosolekuwabadust ainult selleks tarwis on, et wõida ja saada kõnelda ainult landeswehri hädaohust? Kas kõigil teistel kordadel wõidaks talitada sama järsult, kui praegu? Kas siis tõesti kõik teised kodanlised wabadused on eelnõu esitajate arwates kama, kui ainult landeswehri suhtes lubatakse kõnelda? Nij ei saa ometi küsimust seada, sest maailm ei liigu ju üksi landeswehri ümber. Kui eelkõnelejad puudutasid siin majanduslikka küsimusi, siis pidi neil teada olema, et awitada ei saa ainult kõnelemisega. Et seaduseelnõuga tahetakse lahendada ainult üht wäikest eriosa terwest küsimusest, teebki asja wäga imelikuks. Aga lugupeetud eelnõu esitajad, kui parempoolne surwe tuleb mitte landeswehri waid fascistilise liikumise, wõi weel mõne teise nime all, siis oleks ju see seadus null?

Kui fascistiline liikumine Eestis wõtab maad, siis muutuks teie eelnõu tarbetuks, sest tema ei kõnele fascistilise liikumise wõimalusest. Sellel puhul peate suu kinni, lepите siseministri korraldustega, sest landeswehri ei ole teps mitte, aga fascistilise liikumise kohta ei ole teie koosolekutewabadust tahtnudki. Siin ongi põhjus, mis sunnib arwama, et kas pole tahatud wõi pole osatud küsimust õieti üles seada. Mulle hüütakse wahela, et fascistid on sa-

gedasti selle woolu sõbrad, kes käesolewa eelnõu on esitanud. Ma tahtsin just selle küsimuse juurde minna ja näidata, et wõideldes landeswehri vastu, pidades suuri pikki kõnesid landeswehri hädaohu kohta, unustatakse täiesti ära, et parempoolne hädaoht ei tarwitse tulla sugugi landeswehri nime all, waid et tema wõib tulla sootu teiste nimede all. Ja tuleb palju laialisemalt ja palju pealetungiwamalt kui landeswehr seda suudaks. Aga kommunistlik wool ei wõitlegi ju parempoolsuse vastu terwes ulatuses. Lugesin tänawu suwel, (ma ei tea, kas need olid armastuskirjad, wõi ainult wastastikused koplimentid) kirju, mida wahetasid ühelt poolt Reventloff — mees, kes on tuntud parempoolsete juhina, kas landeswehrlasena wõi patenteeritud fascistina, pole tähtis, ning teiselt poolt kommunist Radek, kelle kohta tähendati wahelhüüdes, et ta olla ühenduses Sinowjewiga ja Leniniga, mille juures ma ei kahtle. Radek ja Reventloff kirjutasid ühes ja samas „Rote Fahne“ numbris ning deklareerisid wastastikku, et neil ei ole mitte midagi üksteise vastu, waid on walmis üksteist wastastikku toetama. See on must walge peal awaldatud. Meie oleme selle eelnõu esitajatega selle üle mõni nädal tagasi kõnelenud ühes teises kohas. Siis mindi sellest mööda ilma ümber liikkamata ja ligemat seletust andmata. Otse selle vastu. Üks Riigikogu liige, kes kuulub sinna rühma, kust see eelnõu on esitatud, tähendas alles mõni nädal tagasi, kui küsiti, kas ollakse siis nõus Eestis, näituseks kogupõllumeestega blokki tegema: „Ja mispärast siis mitte, kui wõimalus on sel teel teisi reast wälja lüüa?“ Ja küsimuse peale: mis siis edasi? öeldi, et selle järele lööme siis kogupõllumehed reast wälja ja oleme ise peremehed. Niisugune on wäljawaade seal pool. Ja sellepärast on väga imelik, et rühmitused, kes sarnast poliitikat õigeks tunnistawad, ise ära unustawad, et landeswehri, fascistide ja teiste parempooliste wahel ka suurekstegewa klaasi abil raske on wahet leida, kuna need kihid käiwad käsikäes, et kõike jõudu ära kasutada just selle demokraatia vastu, kelle kohta siin kommunistide poolt tähendati, nagu tahetaks mobiliseerida inimesi, eriti töölisi, selle korra kaitseks. Selsamal ajal tehakse aga sõprust fascistidega ja toetatakse teineteist, et praegust korda kukutada ja siis puhtakujuline diktatuur maksma panna lootes, et see wõiks olla kommunistlik diktatuur. Meie näeme

ka praegu Saksamaal, et need kaks woolu täiesti käsikäes käiwad. Aga ma tahaksin nüüd küsida käesolewa eelnõu esitajalt, et kui kommunistid, kes Saksamaal fascistidele ühes landeswehrlastega silmi teewad, wõi ka Eesti kommunistid, kes samuti silmi teewad äärmisele paremale tiiwale, kui need kommunistid ja iganimeelised parempoolsed woolud teineteisega silm silma vastu seisawad, kumbal on siis rohkem eeldusi wõidule ja seega wõimule pääseda? Näidatagu, missugused eeldused on selleks, et kommunistid mitte fascistidele, landeswehrlastele ja üldse parempoolsusele kartulid tulest wälja ei too.

Seda kõike teie praegu arwesse ei wõta. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): See on prowokatsioon.) Härra Reesen, ma kõnelen faktide põhjal. Teie wõite ju samuti neid fakte analüseerida ja näidata, kuidas siis nende asjadega, millest ma siin kõnelesin, Teie arwates wõi teades lagu on.

Kui sarnast selgusetat poliitikat aetakse, kui tihti isegi ei teata, mida tahetakse ja tehakse, kui kõneldakse risti vastu sellele, mida tegelikult näeme, siis tekib kahtlus, et milleks see eelnõu üldse on esitatud. Kui seda eelnõu waadelda üksikute paragrahwide kaupa, siis on selge, et kui walmistatakse Eestis pinda landeswehriks wõi fascistilisele liikumisele, siis see eelnõu seda küll ei takista. Teile, kui diktatuuri meestele peaks selge olema, et kui hädaoht uksest ja aknast sisse tulemas, siis teie seisukohalt ometi ei saa anda igasugustele ajalehtedele absoluutset wabadust kirjutada, mis tahawad. Mispärast siis nõukogude Wenemaal seda meetodi ei tarwitata, waid hoopis wastupidi talitatakse? Seal öeldakse, et ei wõi ühtegi mitte omamõttelist ajalehte ilmuda lasta, sest need propageeriwad seda, mille vastu meie wõitleme. Kui asuda diktatuuri seisukohale, mida kommunistid ju alati on jutlustanud ja pooldawad, siis on see waade loogiline. Aga kui siin tulewad Riigikogu liikmed Kangur, Janson, Reesen ja Tomp ja ütlewad, et meid ähwardab landeswehri hädaoht ja sellepärast antagu sõnawabadus kõigile, ka landeswehriks, et las nemadki jutlustawad igas paigas, mis tahawad ilma takistamata, kui nii talitada tahetakse, siis näitab see ainult, et kõige suuremat tegewuswabadust ka landeswehriks tahetakse muretseda, aga

mitte tema vastu wõidelda. See on selge ja selle peale tahtsin tähelpanu juhtida.

Kuigi konstateerima peab, et Eestis ei ole maksuma pandud kodanlisi wabadusi tarwilikul määral ja et nende maksmapanemisele tuleb asuda ning selleks teatawaid eriseadusi nõuda, mis neid wabadusi kindlustaks, siis ei leia meie mitte, et see seaduseelnõu neid wabadusi maksuma panna aitaks, kuigi tema algatajad wast seda mõtelnud oleksid. Selleks on see eelnõu liig kitsalt wõetud, ainult üldse eriküsimusena, kuna märksa tähtsamad küsimused hoopis wälja on jäetud. Sellepärast oleks tarwilik, et seaduseelnõu ettepanijate poolt konkreetset ära näidataks, kuidas just see eelnõu aitab landeswehri ja parempoolse pealetungimise hädaohtu üldse kõrwaldada. Minule see seniste seletuste järele selge ei ole. Muidu aga ei saa seda eelnõu toetada.

M. Martna (sd.): (W. Linnamägi (kristl.): Ohoo!) Ärge kartke, härra Linnamägi, ega ma palweid pidama ei hakka.

Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei taha seda seaduseelnõu arutama hakata, seda on eelkõneleja juba teinud. (Wahelhüüe tööerakonnast: Ega Teie seda oskagi.) Wäga õige, härra Strandman, ega ma seda ei oska, ma ei ole ju jurist. (O. Strandman (töer.): Ma ei ole sõnagi ütelnud.) Siis ma eksisin, kuid eksimine on inimlik ja Teie olete wäga sagedasti näinud, et ma eksinud olen.

Arwan, et selle seaduseelnõu ettepanijad muud ei tahtnudki, kui et see küsimus Riigikogus kõne alla tuleks. Muud ei wõi ma sellest näha. Aga see wiis, kuidas nad seda wäga tähtsat, wäga põrutawat küsimust meie parlamendis kõne alla tõid, oli natukene saamatu. Juba see, et nad nii saamatu kõneleja kõige esiteks wälja saatsid. See Riigikogu liige, kes seda seaduseelnõu siin kõige pealt kaitsema tuli, kutsus oma nõrkustega kõige inetuma naeru wälja ja peale niisugust naeru sai tõepoolest küsitawaks, kas täna selle küsimuse juurde üldse weel üle minna saab. Järgmine kõneleja sünnitas majas juba tõsisema tooni ja selle järele on arusaadaw, et nüüd siis ka teised kõnelejad wõiwad. Ma loodan, et Riigikogu koosoleku juhataja mind lubab mitte ainult landeswehrist kõneleda, waid ka neist hädaohtudest, mis sellega ühenduses on. Ühtlasi tahaksin siin juhust tarwitada,

et mõnda asja kommunistide suust kinni naelutada. Kõigepealt järgmist: Kui juulikuus Saksamaal, Berliinis olin, käisin kahel rahwakoosolekul, üks oli kommunistide koosolek ja teine oli nõndanimetatud Ledebour'i koosolek. Esimesel koosolekul kõneldi just sellest asjast see on — tööliste ja talupoegade walitsusest, sest see oli sel ajal hüüdsõna Saksamaal ja nüüd on see hüüdsõna ka meil käimas. Sellel koosolekul astus keegi anarkosündikalist üles ja toonitas, et tema on küll kõigi walitsuste vastu, eriti ei saa tema aga aru tööliste ja talupoegade walitsusest, sest et „tagurliisemat klassi Saksamaal ei ole, kui Saksamaa talupojad. Ja kuidas tahate Teie selle kõige tagurliisema klassiga üheskoos walitsust luua?“ Kaugemale see mees ei saanud, tema suu suluti kommunistlikkude abinõudega waikima, nagu kommunistide juures wiisiks on. Omaks imekspanemiseks kuulen ma, et meie kommunistid on meie talupoegadega nõus üheskoos walitsust looma! Meil on aga igapäew võimalus näha, et siin majas tagurliisemat nurka ei ole, kui see, kus meie talupojad istuwad — (Paremale poole näidates.) teisel Berliini, see on — Ledebour'i koosolekul, tõstsid mõned sealolewad kommunistid selle sama küsimuse üles. Hoolimata sellest, et Ledebour'i partei juhatus oli otsuseks teinud, kommunistide suurstreiki toetada, ütles wana Ledebour ülestõstetud küsimuse kohta. „No niisugust lollust ma ei ole weel näinud ega kuulnud, et Saksamaa töölistel talupoegadega üheskoos walitsust tahawad moodustada.“ Seal astus üks kommunist waele hüüdes: „Meie mõtleme ju maatöölisi!“ „Seda wõib ainult üks kommunist öelda,“ wastas Ledebour. „et maatöölised muutuwad talupoegadeks.“ Aga see mees ütles: „Mina olen U. S. P.“ Wana Ledebour pani käed kokku öeldes: „Seda ma ei oska enesele ette kujutada, et minu parteis keegi nõnda wõib mõelda!“

See oli wäga naljakas. Aga ma ütlesin selle saksakeeles: „Aber sie können es werden!“ see on, et maatöölised, nad wõiwad talupoegadeks saada... Wana Ledebour pidas temale ettelugemise ja näitas, et maatöölised mitte talupoegadeks ei wõi „enededa“ kui sotsialistlik kord maksuma saab, waid siis ei olegi enam talupoegi, see on niisuguseid, keda praegu selle nimega nimetada. Teine

asi, mis ma tahan sotsiaaldemokraatide kasuks kinni naelutada kommunistide suust, nemand tunnistawad nüüd, et kommunistid olla rewolutsioonis enesemääramise õiguse eest wõidelnud ja wäiksed rahwad, kes iseseiswaks on saanud, on seda kommunistide toetusel saada wõinud. Tähendab, meiegi kommunistid tunnustawad nüüd tagajärele, et iseseiswuse wõitlus oli rewolutsiooniline wõitlus. Meie oleme ikka sellel seisukohal seisnud ja Eesti iseseiswust toetanud, ning selle eest wõidelnud. Meie tegime ja teeme seda algusest saadik rewolutsioonilistel põhjustel ja eeldustel. Kommunistid aga ütlesid, iseseiswuse eest wõitlemine olla kodanluse teenistuses olemine, kodanlastele isamaa loomine... Ma olen väga rõõmus, et ma seda tunnustust nüüd kommunistide suust kuulsin. (Wahelhüüe kommunistide ridades.) Teie tegite sellekohaseid etteheiteid. Praegu tahate seda mitte olewaks tunnustada. (L. Johanson (sd.): See härra on kohtlane, ei saa korraga enam aru.) Kohtlased saawad taewariiki. — Siis seltsimees Reesen rääkis siin tule alla tegemisest. Ma hüüdsin wahele: Kas see oli Eesti iseseiswusele ka tule alla tegemine, kui kommunistlikud sõjawäed 1918 aasta lõpul üle Naroowa tulid? (Chr. Kaarna (töer.): Kartulid tulid otsima!) Mis kõne all olewasse seaduseelnõusse puutub, arwan ka mina, et kui meie kommunistid suudaksid selle seaduse läbi wiia ja kui nad selle seaduse alusel iseralist laialist kihutustööd hakkaksid tegema, see väga hästi wõiks wälja kutsuda just hundi, mida nad iseenele ette kujutanud ja mis ligemale wõib tulla ja kardetawamaks saada, kui ilma niisuguse ettewalmistusega ja ilma niisuguse erilise kihutusega. (O. Strandman (töer.): Sakslased ei tahtnud siia tulla!) Nüüd aga tahtsin küsimuse tõsisema külje juures peatada. Igatahes on kahtlemata tõsi, et sündmused, mis praegu Euroopas eesrinna on ja kelle sündimise ja pesakoht Saksamaal on, mitte ainult Saksamaale ja meile, waid ka Euroopale väga hädaohlikuks saada wõiwad. Poincaré on see mees, ehk see walitsus, mida ta esitab, on, mis Euroopa uperkuuti lükata ähwardab. Ruhrimaade okkupeerimine on Saksamaa niikaugele wiinud, et seal kodusõja lahtipääsemine tänase wõi homse küsimus on. Siin on

selle peale tähendatud, et parempoolsed ja kommunistid püüawad wõidelda demokraatia vastu käsikäes. Kommunistid muidugi loodawad, et neil tagurluse abil wõimalik on demokraatiat ära wõita ja sotsiaal-äraandjaid oksa puua. Ja meie? Missugune hädaoht meid siis waritseb. See naer, mis siin täna õhtul ilmsiks tuli, tähendab, et meil seda hädaohtu küllalt ei nähta, ega hinnata ei osata. Kas üks ehk teine pool wõidab, kas Saksamaa tagurlus wõidab wõi wõidab kommunism, on teatawal määral ühtwiisi hädaohlik. Sest kui Saksamaa demokraatia langeb, siis tähendab see meile ja terwele Euroopale tagurluse hädaohtu. Kui kommunism wõidab, siis igatahes ühineb ta Wene kommunismiga, siis püüab ta kõiki neid maid, mis sellele ühinemisele ees on, oma alla heita. Kui aga tagurlus wõidab, siis püüab tema üle nende maade Wene maale, Wene tagurlusele kätt anda — Baltimaadest laastates üle minnes, nagu krahw von der Goltz 1919 a. sügisel Bermond-Awalowi nime abil kawatses ja mis ju muud midagi ei olnud, kui nurjaläinud landeswehri sõjakäigu uuendatud katse, kõigepealt Balti maid alla heita, siis endist tagurlist wõimu maksma panna, tähendab: meid ja meie iseseiswust jalgade alla tallata. See tähendab teist rulli, mille alla meie jääda wõime ja jääme, kuna kommunistide wõit Balti riikidele niisamasugust purustawat rulli tähendaks... Minu austatud härrad! Mul on paar korda juba enne juhust olnud, meie välispoliitikat sellest seisukohast iseloomustada. Meil on sellele hädaohule ilusaid silmi tehtud, ei ole sellest hoolitud, mis meist enestest sel puhul saada wõib, kui Prantsuse wäewõim Euroopa waese omaks ratsutab. See hädaoht on olemas. Minu austatud härrad paremal pool. Teile üteldi küll, et teie seda wast karta ei tarwitse. Aga teie peate seda ka kartma, olgugi, kui keegi ehk ka uuel waldamisel mõne Beiratstelle saab. Aga üldiselt, minu härrad, selle wõimu, selle mõju, mis rewolutsioon teie kätte on annud, selle kaotate Teie, see läheb siis jälle teiste kätte. Minu härrad, teie olete rewolutsionärid nii kaua, kui see teid eksitamata walitseda lubab, aga kui asi teise pöörde wõtab, siis ei ole teie mitte rewolutsionärid, nagu teie nüüd — wõimu tarwitades — puht tagurlisteks talupoegadeks olete taganenud. Kui teie käsi halvasti käib, siis jälle olete meiega

rewolutsioonärid ja ühinete meiega. Teie ei ühine siis meiega mitte kui talupojad, waid kui rewolutsioonärid. Aga teadagi ainult niikauaks, kui teil ei ole wõimalust wõimu enese kätte wõtta. Niipea kui see teil wõimalik on, olete jälle päewa pealt tagurluse orjad. Meie ülesanne on aga rewolutsiooni teha niikaua, kui sotsiaalne ühiskond maailmas walitsema pääseb. (Wahelhüüe: Niikaua kui wõim teie käes on!) Iseenesestki mõista, et siis wõim sotsialistide käes on, kui sotsialistlik kord maailmas walitseb. Sellest seisukohast on see küsimus wäga tähtis, aga ka ühest teisest seisukohast. (J. Reesen (wäljasp. rhm.) hüüab midagi wahelle.) No lubage, ma ei kuule, wast kõneleme pärast kahekesi, kui Teil tõesti mõni tuline asi südamel on minule isiklikult ette kanda. Üks teine asi, mis selle hüüdsõnaga, landeswehriaga, teatawas ühenduses seisab, on järgmine: meie lugesime hilja aja eest ajalehtedest teateid, ärritawaid kirju, mis Saksamaalt awaldati, ja kus üteldi wõi kus laused seest leida olid, mis meie maal olewatele landeswehrlastele adresseeritud olid. See on igatahes ka wäga tähtis, ja sellest wõiks nüüd, kuna esimene akt meie praegustes läbirääkimistes maha lainetamas on ja kus härrad parempoolsed nii wäga heameelega naersid, ka kõnelda. Kui need kirjad ajalehtedes ilmusid, siis ei naernud meie mitte. Meie arwasime, kas see on tõsi wõi ei ole mitte tõsi. Mina omalt poolt usun heameelega, et wastuwaidlused, mis nende kirjade puhul awaldati, et need õiged wõiwad olla. Aga meie seas wiibiwad ka kohalise Saksa rahwuse esitajad. Süüdistus oli Saksa rahwa liigete wastu awaldatud. Ma ei pane seda mitte imeks, et tänaste läbirääkimiste puhul, kus läbirääkimised iseäralise tooni wõi laadi wõtsid, et meie saksasoost Riigikogu liikmed sõna pole wõtnud. Mina ei wõi seda ka neile mitte kuj nende kohust meelde tuletada. Aga mina awaldan oma arwamist, et see üsna sünnis oleks, kui nad sel puhul sõna wõtaksid. Mul on hea meel näha, et üks härra ennast siin teada annab. See ei ole minu poolt ei mingisugune prowokatsioon, waid ma arwan, et teist niisugust juhust wast Riigikogul enam ei tule, kus selle küsimuse üle kõneleda wõiks. Ma arwan, et ka teised Riigikogu liikmed heameelega neid seletusi kuulewad, mis sealt poolt ehk awaldatakse.

Juhataja **K. Wirma**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Faktilise märkusena olen sõna palunud selleks, et wõimalik oleks stenogrammidesse wõtta, et sel ajal, kui minu parteikaaslane Martna kõneles neist ähwardustest, mis kommunistide poolt sotsiaaldemokraatide aadressil olemas on, kus neid ähwardatakse oksa puua, siis põllumeeste rühmast keegi hüüdis wahelle: „Seda on tarwis.“ Ma palun seda stenogrammi wõtta. (Kära paremal pool. Wahelhüüded: See on wale, seda hüüti ülewalt.)

H. Allik (wäljasp. rhm.): (kõneleja poolt stenogramm parandamata, kõne kokku wõetud.) Peatab tööliste ja talupoegade walitsusesse puutuwate küsimuste juures.

Juhataja **K. Wirma**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Kui rkl. Johanson faktilise märkusena kinni naelutas paremalt poolt tulnud wahelhüüde „seda on tarwis“, mis tehti rkl. Martna kõne puhul, kui ta wäitis, et parempoolsed ja kommunistid koos wõimule pääsedes asuksid kõige pealt sotsialiste oksa tõmbama, siis waidlesid parempoolsed sellele wastu ja püüdsid wahelhüüet tõendada, nagu oleks eeltähendatud wahelhüüe tulnud ülewalt publikumij rõdult. Omal kohal istudes kuulsin seda hüüet selgesti ja panin tähele, et see ei tulnud mitte ülewalt, waid paremalt poolt saalist Riigikogu liigete hulgast. (Wahelhüüe paremalt poolt: Rkl. Johanson, tõendage seda, et see mitte ülewalt ei tulnud. L. Johanson (sd.): Ma tõendan ka seda, et see mitte ülewalt ei tulnud, waid teie seast. Wahelhüüe paremalt poolt: Nimetage, kes.)

Juhataja **K. Wirma**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed. Selle juhtumise juures tuletan ma praeguse Riigikogu esimest koosolekut meelde. Terwe maja oli ärritatud, kui sealt üks rumal hüüe tuli ja kui see hüüja ennast ära peita katsus. Aga see mees oli ometi pärast nii aus, et ta üles tõusis ja ütles, et tema hüüdnud oli.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Kui siin härra Johanson'i poolt täiesti häbemata süüdistus põllumeeste rühma vastu tõsteti.....

Juhataja K. Wirma: Rkl. Jürman, palun Teid mitte haawawaid ütelusi tarwitada.

A. Jürman (põl.): ..., et põllumeeste rühma seast on hüüe waele kostnud härra Martna kõne ajal, et see on neile paras, kui neid seina äärde pannakse, siis pean ütlemä, et meie rühma liikmete hulgast niisugust hüüet ei ole hüütud. See on härra Johanson'i häbemata prowokatsiooniline wõte.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Mina ei ole mitte kõnetooli selleks tarwitanud, et siin seda ette kanda, mis tõeoludele ei wasta. Kui mina sõna wõtsin, siis wõtsin mina sel puhul, et seda wäga hästi ka kuulsin, kust see hüüe tuli. Mitte ainult mina ei kuulnud, küsige siit nende härade käest keskerakondadest, ka nemad ütlewad, kust see hüüe tuli. See Teie toon, mis Teie tarwitanud olete, näitab, kui madalal Teie kõlbliselt olete.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Weberman'il

E. Weberman (rhws. w.): Kuna see küsimus siin waidlust tekitab, siis teen mina ettepaneku seda küsimust hääletamise teel otsustada, kes seda kuulsid ja kes seda mitte ei kuulnud.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Weberman, see ei ole mitte faktiline märkus, selles asjas tuleks sõna wõtta korra kohta. (M ü r a s a a l i s.)

O. Liigand (rhw.) (püsti tõustes ja oma rühma kohtadele näidates): Terwe rida inimesi siin kuulsid seda.

Juhataja K. Wirma: Palun rahu. Sõna on rkl. Schilling'il. (J. Kesküll (m. o.): Palun sõna faktiliseks märkuseks.)

Sõna anda ei saa, sest sõna on saanud rkl. Schilling.

(Põllumeeste kogude Riigikogurühmlahkusaalist.)

C. Schilling (saks.): Meine Herren Abgeordneten! Auf eine offen gestellte Frage geizt sich offene Antwort, und ich habe keinen Anlass die Stellungnahme der Deutsch-baltischen Fraktion zum behandelten Antrag zu werschweigen, obgleich derselbe in seiner plumpen, die wirklichen Absichten der Antragsteller schlecht verhüllenden Form derart ist, dass er uns bisher mehr des Spottes, als eines ernstern Eingehens wert erschien. Immerhin ist der Aufbau des ganzen Antrages symptomatisch nicht so sehr für die kommunistischen Velleitäten, sondern für den Wind, der wielfach auch anderswo in der örtlichen Presse gemacht wird und den die Herren Kommunisten nur benutzen und abfangen, um werdeckt vom einmal aufgezogenen Segel ihren eigenen, uns allen bekannten Kurs zu fahren. Es ist der Wind der Verrhetzung gegen die Balten im allgemeinen, insonderheit gegen die sogenannten „parunid“. Es ist die skrukellose Verleumdung anderstämmiger Heimatgenossen, ohne Darlegung irgendwelchen Beweises. Est ist der gegen uns gerichtete Verdacht einer inneren Verschwörung. Zum Gegenbeweis, zur Darlegung der Haltlosigkeit solcher Verdächtigungen, wie sie z. B. jüngst in einer grossen estnischen Blatt als ominöser „Aufruf“ gebracht wurden, will ich Sie, meine Herren, nicht weiter aufs Gebiet der auswärtigen Politik bringen, über welche die Antragsteller uns mit stundenlanger Staatsweisheit Vorlesungen hielten, durch welche wohl sogar der Minister des Auswärtigen ganz ins unklare über die Weltlage gekommen wäre, wenn er das alles hätte mit anhören sollen. Es ist aber nicht das zweckverdeckende Vorspiegeln äusserer Kriegsgefahr, das hier den Schwerpunkt bildet, sondern die teils indirekt, teils direkt ausgesprochene Vermutung jener staatsgefährlichen Verschwörung im Innen, im Kreise der Balten oder der sog. „parunid“. Meine Herren, ich habe bisher nicht annehmen wollen — und will esgerne auch eben noch nicht — dass irgendein vernünftiger Mensch diesen Verleumdungen wirklich ernstern Glauben schenkt, ja ich gehe so weit, im Interesse der Vernunftsfähigkeiten der Antragsteller selbst und deren Schrittmacher zu hoffen, dass sie nicht einmal selbst daran glauben, will aber doch den Anlass benutzen, um hier

öffentlich zu erklären, dass es keine deutsch-baltischen Organisationen, weder innen noch aussen gibt, die mit dem in der Presse lancierten mysteriösen Aufruf oder mit ähnlichen Aktionen in Verbindung, geschweige denn in Mitbeteiligung zu bringen wären. Wir wurzeln doch zu fest in der Heimat, um nicht mit den realen Tatsachen zu rechnen, trotz des Unrechts, das Sie, meine Herren, selbst an uns begehen und trotz innerer tiefer sittlicher Empörung darüber, dass wir, Ihre eigenen Mitbürger, hier unseres rechtlichen Besitzes, unserer Bodenständigkeit beraubt werden; wir haben trotzdem doch noch gehofft, dass bei der Lösung der zwischen uns und Ihnen, dem Mehrheitsvolk, schwebenden und entstehenden Probleme auch Sie selbst sich nicht einer kulturellen Einsicht werden werschliessen können. Aber, meine Herren, das ist nur möglich, wenn Sie Ihre Blicke nicht trüben lassen durch den Dunst sinnloser Verhetzung, und ich wende mich an Sie, als die berufenen Vertreter der politischen und gesellschaftlichen Schichtungen; mit der Mahnung, Ihre Blicke nicht trüben zu lassen, auch dann nicht, wenn Ihre massgebenden Blätter dazu die Saiten stimmen, auf denen nun die Herren Kommunisten Töne von Staatserhaltung zu den Worten internationaler umstürzlerischer Propaganda anschlagen. Ich bin in der Lage, Ihnen hier ein Schreiben zu werlesen, das ich vor einigen Stunden erhalten habe. Es enthält unaufgefordert die Stellungnahme einer deutsch-baltischen Gruppe in Deutschland und lautet zum Schluss: „Wir erklären mit aller Bestimmtheit, dass die Arbeitsgemeinschaft baltischer Organisationen nicht das geringste mit der Angelegenheit — also mit dem sog. „Aufruf“ — zu tun hat, und ernstlich die Eichtheit des Dokuments anzweifelt — das, meine Herren, tun wir hier auch, —

und bitten diese Erklärung in geeigneter Form zu veröffentlichen“ — was ich hiermit vor dem hohen Hause tue. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Missugune organisatsioon seda kirjutab? See on üks jant.) Das ist kein „jant“, waid see on üks Balti saksalaste organisatsioon, kes töötab Saksa maal. Nad on seda ajalehes lugenud ja siia kirjutanud. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Jah, see on ju kerge asi.) Härra Reesen, Teie wõite pärast minuga kõneleda. Gewiss ist so was leichter zu schreiben als dasjenige, was Sie schreiben, weil es wahr ist und nicht erst ausgedacht zu werden braucht. — Ich kann also auch die Herren Kommunisten in ihren staaterhaltenden Eifer dahin beruhigen, dass wir Deutsch-balten Estlands weder hier noch im Westen, noch im Osten irgendwie im Konnex mit staatsumstürzenden Geheimverbänden stehen; ob die Kommunisten von sich dasselbe behaupten werden, überlasse ich ihnen. In einem aber gebe ich den Antragstellern recht: periculum in mora! Aber nicht von dort (paremale poole näidates) kommt die Gefahr, sondern von dort (näitab pahemale poole), woher der Antrag stammt. Und gegen diese Gefahr werden Sie uns nicht als die Landeswehr, mit der Sie hetzen, sondern als Wehr des Heimatlandes finden, nicht einzeln, sondern gemeinsam mit allen positiv denkenden Mitbürgern! — Ich schlage vor, den Gesetzantrag abzulehnen.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud eelnõu I lugemisel wastu wõtta. Asun hääletamisele (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on wastu, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Päewakord on läbi, — lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12 öösel.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

